

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

EVIDENČNÉ ČÍSLO: 16300/B/2012/3533841323

AKTUÁLNE PROBLÉMY MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOV
NA SLOVENSKU

2012

Monika HRUBINOVÁ

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

**AKTUÁLNE PROBLÉMY MALÝCH A STREDNÝCH
PODNIKOV NA SLOVENSKU**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program:	Podnikanie v obchode a cestovnom ruchu
Pracovisko (katedra/ústav):	Katedra služieb a cestovného ruchu
Vedúci bakalárskej práce:	Ing. Anna Sirotková

Bratislava 2012

Monika HRUBINOVÁ

POĎAKOVANIE

Chcela by sa poďakovať najmä vedúcemu mojej bakalárskej práce Ing. Anne Sirotkovej, za rady, postrehy a poznatky, ktoré mi veľmi pomohli pri písaní mojej bakalárskej práce. Ďalej jej ďakujem, za jej ochotu a čas, ktorý mi venovala, za jej kritiku, ktorá dodala mojej práci precíznosť. V neposlednom rade by som chcela poďakovať pani prof. Ing. Helene Strážovskej, PhD., ktorá mi ochotne poskytla nazbierané informácie o malých a stredných podnikoch a dovolila mi tieto informácie použiť v mojej bakalárskej práci. Taktiež by som chcela poďakovať mojej rodine.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

(podpis študenta)

ABSTRAKT

HRUBINOVÁ Monika: *Aktuálne problémy malých a stredných podnikov na Slovensku*. Obchodná fakulta; Katedra služieb a cestovného ruchu. – Vedúci bakalárskej práce: Ing. Anna Sirotková. –Bratislava: OF EU, 2012, s. 49

Hlavným cieľom záverečnej práce je na základe získaných poznatkov z dostupných zdrojov ako aj z vlastného prieskumu analyzovať súčasné problémy malých a stredných podnikov na Slovensku. Bakalárska práce sa skladá zo 4 kapitol. Súčasťou bakalárskej práce je 1 tabuľka, 1 obrázok a 16 grafov.

Prvá kapitola bakalárskej práce je venovaná teoretickým poznatkom o malých a stredných podnikoch a ich klasifikácií, o podporných orgánoch, inštitúciách a dokumentoch pre malé a stredné podniky. V tejto časti je taktiež analyzované podnikateľské prostredie a bariéry rozvoja malého a stredného podnikania. V ďalšej kapitole sú stanovené ciele bakalárskej práce, čiastkové ciele a hypotézy. Treťou kapitolou je metodika práce, kde je definovaný spôsob zberu informácií a metódy, akými boli údaje spracované. V poslednej kapitole sú spracované údaje z dotazníka o malých a stredných podnikoch. Táto časť obsahuje analýzu podnikateľského prostredia na Slovensku, vplyvu hospodárskej krízy, vstupu do Európskej únie a eurozóny na zisk, náklady a mzdy zamestnancov v jednotlivých podnikoch. Obsahuje taktiež analýzu stanovených hypotéz, ktoré sú stanovené v druhej časti bakalárskej práce.

ABSTRACT

HRUBINOVÁ Monika: *Current problems small and medium businesses in Slovakia*. Faculty of Commerce; Department of Services and Tourism. - Chief of bachelor thesis: Ing. Anna Sirotková. –Bratislava: OF EU, 2012, 49 p.

The main target of my final thesis is to analyze current problems of small and medium businesses in Slovakia based on obtained knowledge from available resources and from my own research. Bachelor thesis consists of 4 parts. Bachelor thesis includes 1 table, 1 picture and 16 graphs.

First chapter of bachelor thesis is dedicated to theoretical information about small and medium businesses and their categorization, about supportive organs, institutions and documents available for small and medium businesses. In this section business environment and obstacles of development of small and medium businesses are also being analyzed. In the next chapter the targets of bachelor thesis, partial targets and hypotheses are described. The third part is methodology of work, where the approach of collecting data and methods, which were used to process data, are characterized. Processed data from questionnaires concerned with small and medium businesses are in the last chapter. This part contains analysis of business environment in Slovakia, influence of crisis, entrance to European Union and eurozone on profit, costs and revenues of employees in individual businesses. It also contains analysis of defined hypothesis, which are defined in second part of bachelor thesis.

Obsah

Úvod	7
1 Súčasný stav skúmanej problematiky doma a v zahraničí	8
1.1 Klasifikácia malých a stredných podnikov	9
1.2 Problémy malých a stredných podnikov	9
1.3 Podpora malého a stredného podnikania	11
1.3.1 Ústredné orgány štátnej správy	12
1.3.2 Agentúry, bankové inštitúcie a fondy	14
1.4 Dokumenty na podporu malého a stredného podnikania	18
1.4.1 Európska charta pre malé a stredné podniky	19
1.4.2 Small Business Act (SBA)	20
2 Cieľ práce	23
3 Metodika práce a metódy skúmania	24
4 Výsledky práce a diskusia	25
5 Záver	44
6 Zoznam použitej literatúry	46

Úvod

Malé a stredné podniky sú veľmi významným stavebným prvkom dobre fungujúceho trhového hospodárstva. Svojím počtom zastupujú v Európskej Únii aj na Slovensku viac ako 90 % všetkých podnikov a ich podiel na celkovej zamestnanosti majú skoro 70 %.

V minulosti bol kladený veľmi malý dôraz na malé a stredné podniky. V dnešnej dobe stále viac a viac rastie význam tzv. „malých hráčov“.

Malé a stredné podniky majú počas svojej existencie množstvo bariér a problémov ako odolávať tlaku konkurencie, daňovému zaťaženiu alebo administratívnym, finančným a legislatívnym bariéram. Politici i ekonómovia neustále hľadajú riešenia ako pomôcť týmto podnikom v ich rozvoji.

Dnešnú dobu sprevádza ekonomická resp. finančná kríza a malé a stredné podniky majú malú šancu získať úver alebo pôžičku od bankových subjektov. Malé podniky majú s bankami len krátkodobé kontakty a z toho dôvodu platia väčšie úroky. Banky neveria platobnej schopnosti malých a stredných podnikov, a preto vznikli rôzne fondy, podporné programy a inštitúcie, ktorých cieľom je pomáhať malým a stredným podnikom. Nie všetky malé a stredné podniky na Slovensku poznajú inštitúcie a podporné programy tohto typu a v niektorých prípadoch sa nevedia s problémami popasovať sami a potrebovali by pomoc, len nevedia ako.

Hlavným cieľom záverečnej práce je na základe získaných poznatkov z dostupných zdrojov ako aj z vlastného prieskumu analyzovať súčasné problémy malých a stredných podnikov na Slovensku.

Za najzávažnejší problém malých a stredných podnikov ekonómovia považujú dostupnosť finančných prostriedkov. Prieskumom medzi podnikateľmi bolo zistené, že nie len tento problém považujú podnikatelia za závažný. Je ich omnoho viac a tieto problémy budeme analyzovať v ďalšej časti záverečnej práce. Tak isto roanalyzujeme vplyv ekonomickej krízy na zisk podnikov, mzdy zamestnancov a zmenu v nákladoch.

Prieskumom sme zistili rôzne zaujímavé fakty, ktoré ovplyvňujú podnikateľské prostredie i samotných podnikateľov.

1 Súčasný stav skúmanej problematiky doma a v zahraničí

Malé a stredné podniky (ďalej MSP) majú nezastupiteľnú úlohu v ekonomike štátu a dôležitú úlohu v sociálno-ekonomickom rozvoji. Prispievajú k pozitívnemu riešeniu ekonomických, politických, ale aj spoločenských problémov. MSP sú schopné prispôbiť sa akýmkoľvek požiadavkám zákazníkov i štátu a z pohľadu reagovania na trhové príležitosti dopytu a ponuky sú flexibilnejšie a adaptabilnejšie ako veľké podniky. Sú považované za zdroj nápadov, nových produktov a pracovných miest.

„Malé a stredné podnikanie ako neoddeliteľná súčasť trhovej ekonomiky sa v súčasnosti stáva objektom zvýšenej pozornosti nielen ekonómov, ale aj politikov.“ (Gregorová, E., 2007, s. 66)

MSP majú na ekonomiku štátu pozitívny vplyv, avšak niektoré finančné, legislatívne a informačné bariéry zabraňujú rozvoju MSP a mnoho týchto podnikov zaniká. (Chodosová, A. – Bujnová, D., 2008, s. 9-10)

V praxi sa malým a stredným podnikom pripisujú rôzne vlastnosti, a to napríklad:

- malé a stredné podniky sú najdôležitejším prvkom národných ekonomík,
- majú nezastupiteľnú úlohu v dynamickom rozvoji vyspelých trhových hospodárstiev,
- dokážu sa vysoko prispôbiť požiadavkám trhu,
- majú inovatívnu funkciu,
- sú schopné prispôbiť sa aj tým najnáročnejším požiadavkám trhu,
- poskytujú nové pracovné miesta. (Strážovská, H., Strážovská E., 2010, s. 157)

Najdôležitejším spomedzi pozitívnych vlastností MSP je posledný bod – *poskytovanie nových pracovných miest*. Európska komisia sleduje základné prínosy drobných firiem pri tvorbe pracovných príležitostí a dospela k výsledkom, že vyše 85% pracovných miest je tvorených malými a strednými podnikmi. Tento prieskum bol vykonávaný v období 2002 – 2010.

Na Slovensku je podiel MSP a veľkých podnikov nerovnomerný. Vyše 90% podnikov na Slovensku tvoria MSP. V EÚ je situácia podobná. Mikropodniky tvoria 91,5%, MSP 8,3%

a veľké podniky tvoria len 0,2 % z celkového počtu podnikov v EÚ. (Eurostat: Štrukturálna štatistika podnikov, 2012)

1.1 Klasifikácia malých a stredných podnikov

V praxi nájdeme mnoho definícií MSP, ale všeobecne prijateľná definícia neexistuje. MSP sa vyznačujú značnou heterogénnosťou skupiny v štruktúre aj vo vnútri odvetvia. Na to, aby sme určili či podnik patrí do skupiny malých a stredných podnikov existuje množstvo kritérií ako napríklad: veľkosť ročných tržieb, hodnota investičného majetku, veľkosť produkcie, veľkosť podielu na trhu, počet zamestnancov a iné. (Vernayová, D., 2000, s. 7)

Zo všetkých týchto kritérií MSP patrí *počet zamestnancov* medzi najvýznamnejšie. Podľa toho rozdeľujeme podniky na malé, stredné a veľké. Najnovšou triedou pri delení podnikov podľa Európskej komisie od 1.januára 2005 je mikropodnik. Do tejto kategórie sa zaraďuje podnik, ktorý má menej ako 10 zamestnancov a ročný obrat najviac 2 milióny EUR.

Tabuľka č. 1: Delenie malých a stredných podnikov podľa Európskej komisie

	Počet zamestnancov	Ročný obrat v mil. EUR	Celková ročný bilancia v EUR
Mikropodnik	do 10	2	2
Malý podnik	do 50	10	10
Stredný podnik	do 250	50	43

Zdroj: Európske komisia, 2005

1.2 Problémy malých a stredných podnikov

MSP musia prekonávať rôzne problémy počas celého pôsobenia na trhu. V dnešnej dobe existuje množstvo faktorov, ktoré bránia v rozvoji MSP. Tieto bariéry môžeme rozdeliť do dvoch hlavných kategórií: externé a interné.

Medzi *externé bariéry*, ktoré pôsobia na podnik zvonku patria nestabilné makroekonomické podmienky, problémy pri získavaní finančných zdrojov od finančných inštitúcií, vysoké finančné zaťaženie (vysoké daňové a odvodové zaťaženie), legislatívne

bariéry vyplývajúce z často sa meniacich a dopĺňajúcich sa zákonov, informačné bariéry a vzdelanostné bariéry.

Interné bariéry vyplývajú zvnútra podniku a od samotného podnikateľa, ktorý nie je dostatočne skúsený v oblasti podnikania. Patrí sem hlavne nedostatočná motivácia, obava z možného rizika, nízka úroveň odborných znalostí a skúseností a najzávažnejším problémom je nedostatok kapitálu. Keď je podnikateľ obmedzovaný rozpočtom, nie je schopný využiť trhové príležitosti na 100 %.

Európska únia aj SR si plne uvedomujú dôležitosť tohto problému, a preto si stanovili cieľ, aby všetky právne predpisy a vyhlášky boli priaznivé hlavne pre MSP.

Administratívne zaťaženie je pre MSP takisto veľkým problémom. Vláda SR sa už od roku 2007 na podnet Európskej komisie snaží o zníženie byrokracie. A preto bol na Slovensku prijatý vlastný „*Akčný program znižovania administratívneho zaťaženia podnikania SR*“ na roky 2007 – 2012 a „*Agenda lepšej regulácie*“.

Najväčším problémom MSP je kapitálové obmedzenie a prístup k financiám. Podľa prezidenta Slovenskej asociácie malých a stredných podnikov Vladimíra Sirotku: „Dôležitým faktorom pre úspešný rozvoj MSP v rámci trhového prostredia je cenové prostredie.“ (Sirotko, V., 2010, s. 1) Tvrdí, že dnešné prostredie je deformované veľkými korporáciami, MSP často znášajú boje medzi veľkými podnikmi. Negatívny vplyv na pôsobenie MSP má finančná kríza. „Tá stopla rozvoj financovania MSP a v čase krízy sa prejavuje neochota bánk znášať akékoľvek riziko. Preto je potrebné vytvoriť a presadiť jednoduché pravidlá pre financovanie sektora MSP.“ (Sirotko, V., 2010, s. 1).

Americká komora obchodu robila výskum *Pre lepšie podnikanie na Slovensku* za obdobie august – november 2010. Cieľom prieskumu bolo identifikovať oblasti, kde je potrebné zlepšenie, pomôcť zlepšiť podnikateľské prostredie a pomôcť ovplyvňovať správu verejných vecí pri rozhodovaní. Výrazné negatíva pramenili v pomalom riešení súdnych sporov, v zložitom prístupe MSP k zdrojom financovania a v slabom stimule štátu pre MSP.

Odporúčania tejto americkej komory boli nasledovné:

- zlepšenie legislatívy a súdnictva,
- znížiť administratívnu a daňovú záťaž a vyriešiť finančné otázky,
- zlepšiť podmienky pre zamestnancov. (KNO, 2010)

Podľa štúdií Observatory of European SMEs z roku 2007 bol uskutočnený prieskum MSP, v ktorom sa zúčastnili podniky zo všetkých krajín EÚ aj z Nórska, Islandu a z Turecka. Na prieskume sa zúčastnilo spolu 16 339 malých a stredných podnikov. Pri vyhodnotení tohto prieskumu sa zistili nasledovné bariéry rozvoja MSP:

- vývoz MSP na zahraničné trhy,
- stratégia MSP proti narastajúcej konkurencii,
- inovácie a hlavné prekážky inovácií v MSP,
- komplexné systémy pre energetickú účinnosť,
- závislosť MSP od regionálnych trhov,
- administratívne prekážky. (Kováčová, L., 2008, s. 49)

Závislosť od regionálnych trhov a nízky vývoz sú navzájom úzko prepojené. Tým, že MSP nemôžu riskovať, radšej pokrývajú celý regionálny trh s istotou odbytu, ako by riskovali vývoz. Len 1/3 MSP udáva, že boli v minulosti importérmi alebo exportérmi, a to len do krajín EÚ. (Šubertová, E., 2009, s. 415)

1.3 Podpora malého a stredného podnikania

Pre rozvoj malých a stredných podnikov je veľmi dôležité vytváranie vhodného podnikateľského prostredia, najmä pre nové podniky. Na to, aby takéto prostredie bolo vytvorené, sú potrebné rôzne podporné inštitúcie, agentúry a programy.

„Podpora malých a stredných podnikov sa z európskeho komunitárneho priestoru preniesla na Slovensko, najmä prostredníctvom tzv. predvstupových fondov (PHARE, ISPA, SAPARD). Zvyšnú časť finančných prostriedkov muselo Slovensko vyčleniť zo štátneho rozpočtu. Tak podpora v podmienkach Slovenska nadviazala na systém podpory MSP, ktorý bol rozpracovaný a uvedený do života v rámci EÚ.“ (Gregorová, E., 2007, s. 111)

Podľa Aleny Paulíčkovej pripraviť a realizovať podporné programy pre MSP má za úlohu vláda SR. Tvrdí, že týmito programami sa vytvorí vhodný stimulačný mechanizmus na podporu tohto podnikateľského stavu. MSP môžu finančnú pomoc získať dvoma formami: priamou a nepriamou. (Paulíčková, A., 2008, s. 113)

Priame formy zvyšujú podnikové príjmy a za priame formy finančnej pomoci sa považujú investičné dotácie, ktoré majú za cieľ podporovať aktivitu investorov. Tieto dotácie sú

poskytované buď zo štátneho rozpočtu resp. z prostriedkov európskych spoločenstiev a predstavujú tak formu štátnej alebo európskej pomoci. Nepriama finančná pomoc pomáha k znižovaniu výdavkov podnikateľských subjektov.

Obe formy pomoci majú rovnaký cieľ, a to prekonávanie nedostatku finančných zdrojov pre MSP.

1.3.1 Ústredné orgány štátnej správy

Na Slovensku existuje systém podpory malého a stredného podnikania, ale ešte stále je veľmi neprehľadný a chaotický. Na scéne je veľmi veľa aktérov, ktorí sa zoberajú touto problematikou a vzťahy a väzby medzi nimi sú zložité.

Najväčší dôraz sa v tomto systéme kladie na ústredné orgány štátnej správy. Hlavnou úlohou týchto orgánov je tvorba politiky, získavanie zdrojov a zvlášť špecializovaným agentúram, bankovým inštitúciám a fondom.

Podľa NARMPS sú orgánmi štátnej správy, ktoré sú zodpovedné za podporu MSP nasledujúce inštitúcie:

- Ministerstvo hospodárstva SR,
- Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR,
- Ministerstvo financií SR,
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny,
- Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií,
- Ministerstvo pôdohospodárstva SR,
- Ministerstvo životného prostredia SR. (NADSME, 2010)

Ministerstvo hospodárstva SR (ďalej MH SR) je na Slovensku jednou z najvýznamnejších inštitúcií na podporu MSP. Pôsobí ako garant a koordinátor mnohých aktivít v tejto oblasti. Programy na podporu MSP sú realizované prostredníctvom Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania (ďalej NARMSP) a Slovenskej záručnej a rozvojovej banky (ďalej SZRB). Pod účinnosť MH SR patrí priemysel, obchod a cestovný ruch.

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR robí politiku endogénneho rozvoja v regiónoch Slovenska z vlastných zdrojov na pomoc MSP. Na Slovensku vystupuje ako inštitucionálny aktér – navrhuje stratégie, koordinuje ministerstvá, pomáha efektívne využívať domácu aj zahraničnú pomoc, spolupracuje s rozvojovými agentúrami (napr. NARMPS, SAŽP, SACR) a poskytuje príspevky na podporu programov v určitej oblasti.

Ministerstvo financií SR usmerňuje cenovú politiku, finančnú politiku, dane a poplatky, v zmysle platných zákonov poskytuje daňové úľavy podľa zákona č. 286/1992. Podporná funkcia tejto inštitúcie je pre malé a stredné podniky veľmi dôležitá.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVR SR) nepodporuje MSP priamo. Táto podpora je uskutočňovaná nepriamo za pomoci Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny. Ide tu hlavne o nenávratné, účelovo viazané príspevky pre zamestnávateľov. Tieto príspevky sú určené na vyplatenie miezd a odvodov ako aj príspevky na samozamestnávanie. Úrad práce sociálnych vecí a rodiny ponúka aj poradenstvo v oblasti pracovných vzťahov a možnej rekvalifikácie.

Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií (MDPT SR) vystavuje povolenia na medzinárodnú logistiku tovaru v rámci spoločenstva. Ďalej vydáva povolenie na prepravu cestujúcich autobusmi. V spolupráci so SZRB boli realizovali dva príspevkové programy: Program na podporu rozvoja kombinovanej dopravy v SR, Program obnovy vozového parku slovenskej autobusovej dopravy. Na financovanie kombinovanej dopravy ministerstvo poskytuje dotácie zo svojho rozpočtu v príslušnom rozpočtovom roku.

Ministerstvo pôdohospodárstva SR (MP SR) až 97% MSP pôsobí v tomto odvetví. Pôdohospodárska platobná bilancia pôsobí ako rozpočtová organizácia Ministerstva pôdohospodárstva SR. Ministerstvo pomáha MSP nielen finančne, ale poskytuje aj poradenstvo a vzdelanie. MP SR spolupracuje s Intervenčnou agentúrou MP SR od roku 2004. Spolu realizujú Národný program na podporu poľnohospodárskych výrobkov a potravín. V praxi sa tento program realizuje označovaním domácich výrobkov logom *Značky kvality*. Výrobky označené týmto logom by mali byť spotrebiteľovi zárukou kvality a zdravotnej bezpečnosti. MP SR spolupracuje aj so SZRB a spolu realizujú záručné programy pre podnikateľov v hospodárstve.

Ministerstvo životného prostredia SR pomáha MSP pomocou rôznych aktivít, ktoré prispievajú k ich podpore a rozvoju, ako napríklad: Environmentálny fond, Poradenské

služby v oblasti ochrany prírody, Recyklačný fond, Environmentálne manažérstvo a audit, Environmentálne označovanie výrobkov. (NADSME, 2010)

1.3.2 Agentúry, bankové inštitúcie a fondy

Podporné programy a agentúry majú za úlohu pomáhať MSP prekonať nedostatok finančných zdrojov. S touto pomocou je zároveň poskytovaný aj vzdelávací a poradenský servis. (Pauličková, A., 2008, s. 114)

Medzi najdôležitejšie inštitúcie, agentúry a fondy patria:

- Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania – NARMSP,
- Slovenská záručná a rozvojová banka, š. p. ú.,
- Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu, š. p. o.,
- Eximbanka,
- Slovensko-americký podnikateľský fond, SAEF.

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikanie (NARMSP)

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikanie (NARMSP) vznikla v roku 1993. Podnet na vznik tejto agentúry bol spoločnou iniciatívou programu Európskej únie PHARE a vlády SR ako nadácie. NARMSP koordinuje všetky aktivity, aj finančné, na podporu malých a stredných podnikateľov v SR na lokálnej, regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni. (Strážovská H. – Strážovská Ľ., 2010, s. 174)

Vláda SR poverila NARMPS, aby monitorovala vývoj MSP. Táto úloha nie je jednoduchá, ale o to je zaujímavejšie sledovať vývoj MSP a jeho následnú analýzu. (Majtán, J., Kellenbergerová, K., 1997, s. 17)

NARMSP podporuje rast a rozvoj MSP v SR s cieľom posilniť konkurencieschopnosť sektora v rámci celého trhu EÚ i na trhu krajín tretieho sveta pomocou 4 základných prístupov:

- stimulácia rastu sektora,
- zvýšenie konkurencieschopnosti sektora,
- internacionalizácia na nové trhy,
- uľahčenie prístupu ku kapitálu.

V roku 1997 zmenila agentúra NARMSP svoju právnu formu na záujmové združenie právnych osôb, ktorej členmi sa stali: MH SR, Živnostenský zväz a združenie podnikateľov Slovenska. (NADSME, 2010)

Hlavným cieľom NARMSP je zvyšovanie konkurencieschopnosti podnikov, či už začínajúcich, alebo existujúcich podnikov za pomoci zavádzania inovatívnych technológií v priemysle aj v službách. (NADSME, 2009, s. 3)

Medzi dôležité aktivity NARMSP patria:

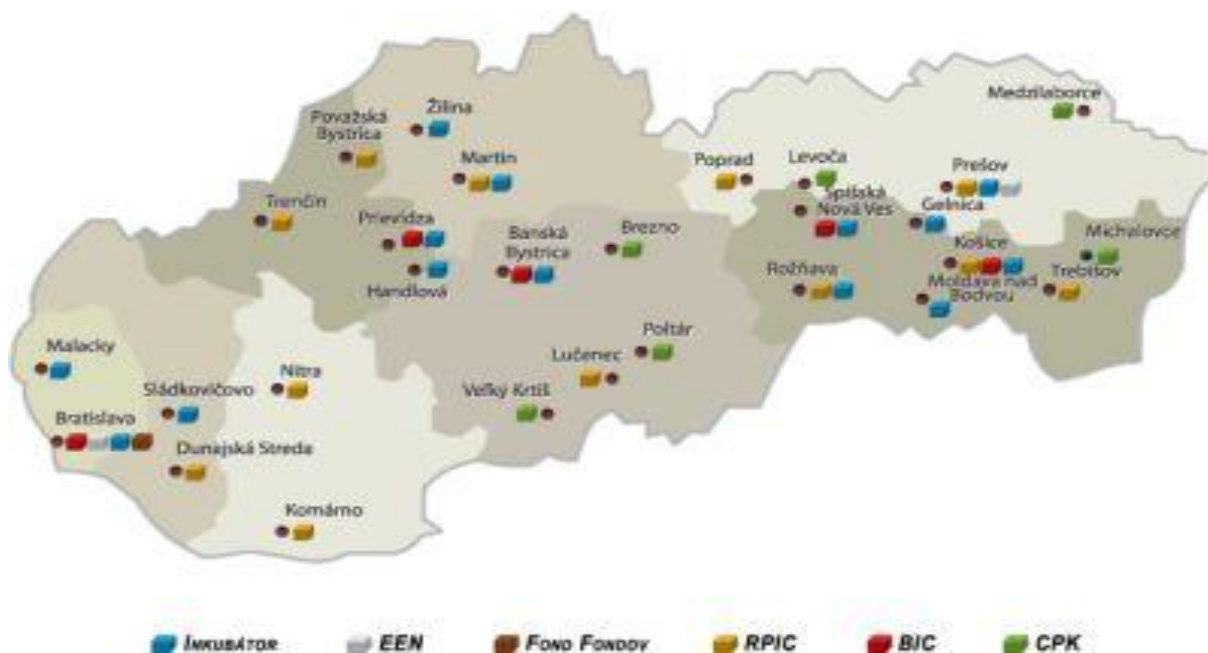
- starostlivosť o realizáciu podporných programov,
- príprava návrhov pre formulovanie štátnej stratégie a politiky,
- identifikovať bariéry podnikania a podávanie návrhy na ich odstránenie,
- pripraviť návrh právnych predpisov,
- zúčastňovať sa na príprave záručných a finančných schém a programov slúžiacich na zakladanie,
- budovať inkubátory zamerané na podporu začínajúcich podnikateľov a inovatívne technológie,
- zabezpečiť napojenie na existujúce európske informačné siete a databanky v oblasti podnikania, informuje a vzdeláva,
- poskytovať poradenstvo a pomoc pri riešení problémov,
- zabezpečiť inštitucionálne medzinárodné kontakty,
- plniť úlohy spojené s odbornou prípravou a implementáciou projektov a programov zameraných na priamu i nepriamu pomoc pre MSP tým, že sa podieľajú na tvorbe strategických materiálov, štatistických údajov, odborných analýz, a stanovísk regionálneho, národného a medzinárodného charakteru pre MSP. (NADSME, 2010)

NARMSP je agentúra, ktorá riadi a koordinuje sieť podnikateľských centier, ktoré navzájom spolupracujú. Táto sieť je tvorená:

- 13 regionálnymi poradenskými a informačnými centrami (RPIC),
- 5 podnikateľskými a inovačnými centrami (BIC),

- 9 centrami prvého kontaktu (CPK),
- 8 podnikateľskými inkubátormi (IP),
- 2 kanceláriami spoločnosti zárobkového kapitálu (Fond fondov, predtým Seed Capital Company).

Obrázok č. 1: Regióny NARMSP

Zdroj: NADSME, 2010

Hlavným cieľom týchto centier je pomôcť MSP v určitých regiónoch na Slovensku tým, že budú ponúkať poradenské, vzdelávacie aj informačné služby. Tieto centrá sú aktívnou súčasťou podporných programov pre MSP. V rámci rôznych projektov spolupracujú s rôznymi regionálnymi inštitúciami, ale aj so zahraničnými partnermi. (Zajko, M., 2008/2009, s. 14)

Regionálne poradenské a informačné centrá (RPIC) patria k neziskovým inštitúciami, ktoré spolupracujú s verejným i súkromným sektorom ako nezávislé združenia právnických osôb. (Daňko, J., 2003, s. 143)

Ich úlohou je ponúkať komplexné poradenské, informačné a vzdelávacie služby fungujúcim alebo začínajúcim malým a stredným podnikom v regiónoch svojej pôsobnosti. (Chodasová, A. – Bujnová, D., 2006, s. 62)

Podnikateľské inovačné centrá (BIC) „sa orientujú najmä na vytváranie podnikateľského prostredia pre firmy prinášajúce inovatívny podnikateľský zámer, slúžia ako inkubátory pre malé podniky, čím pomáhajú znižovať nevyhnutné náklady na rozbehnutie firmy.“ (Chodasová, A. – Bujnová, D., 2006, s. 62 – 63)

Pre začínajúcich podnikateľov poskytuje aj materiálnu podporu, slúžia ako inkubátory pre malé inovatívne podniky. Tým sa znižujú náklady pre rozbehnutie firmy. (Daňko, J., 2003, s. 145)

RPIC a BIC poskytujú rovnaké služby:

- poskytovanie informácií o aktuálnom systéme podpory MSP,
- poradenské služby,
- vypracovanie a posúdenie podnikateľských plánov,
- vzdelávanie,
- sprostredkovanie obchodných a kooperačných kontaktov na Slovensku i v zahraničí, a iné služby súvisiace s podporou MSP. (NADSME,2012)

Slovenská záručná a rozvojová banka (SZRB), š. p. ú. bola založená Ministerstvom financií SR. Banka vznikla 1. septembra 1991 ako prvá banka vo východnej Európe zameraná na podporu MSP. Táto podpora vychádza z dotácií zo štátneho rozpočtu a je realizovaná pomocou záručných programov, príspevkových a úverových programov a produktov finančného sprostredkovania.

Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO) je príspevkovou organizáciou MH SR, ktorá je financovaná zo štátneho rozpočtu. Základným cieľom tejto agentúry je zvyšovanie úrovne obyvateľov SR prostredníctvom zvyšovania zamestnanosti a znižovania regionálnych rozdielov. V roku 2003 dostala SARIO ocenenie za „Najrýchlejšie sa rozvíjajúcu investičnú agentúru v Európe pre rok 2003“. SARIO ponúka pre MSP pomoc pri hľadaní exportných a obchodných príležitostí na zahraničných trhoch. Dôraz je kladený aj na budovanie „business-friendly“ prostredie na Slovensku.

Eximbanka SR je exportno–importná banka, ktorý ručí za záväzky, ktoré vznikli pri hľadaní finančných prostriedkov na trhoch v zahraničí. Vykonáva svoje funkcie v 2 oblastiach: financovanie a poisťovanie vývozných úverov.

Hlavným poslaním Eximbanky je:

- financovanie dovozných a vývozných úverov,
- poisťovanie a zaistiťovanie vývozných úverov,
- poskytnutie záruk, vymáhanie pohľadávok,
- eskontovanie a reeskontovanie zmeniek,
- vydávanie dlhopisov a poradenská činnosť. (Daňko, J., 2003, s. 146)

Slovensko-americký podnikateľský fond (SAEF) ponúka financovanie projektov spolu s technickou a poradenskou pomocou takým MSP, ktoré majú perspektívu do budúcnosti. Hlavným a najdôležitejším cieľom tohto fondu je podporiť zamestnanosť, hospodársky rast a konkurencieschopnosť podnikov na voľnom trhu.

Súčasný systém podpory MSP na Slovensku sa neustále aktualizuje. Nemožno ho považovať sa plne vyhovujúci, ale stále sa zlepšuje. Najdôležitejším prvkom tohto systému sú ministerstvá, hlavne MH SR, Slovenská záručná rozvojová banka a NARMPS.

V závere môžeme usúdiť, že podporné agentúry a inštitúcie sú významnými zdrojmi podpory a pomoci pre MSP.

1.4 Dokumenty na podporu malého a stredného podnikania

Podporou malého a stredného podnikania sa zaoberá aj Európska únia, ktorá prijala dva významné dokumenty podporujúce zlepšenie podmienok pre podnikanie MSP: Európsku chartu pre malé a stredné podniky a Small Business Act (SBA). Cieľom oboch programov je hlavne zmeniť a vylepšiť politický prístup k podnikaniu.

„Politika podpory malých a stredných podnikov siaha až do samotného prvopočiatku Európskych spoločenstiev. Prvé akčné programy zamerané na podporu MSP boli v EÚ prijaté v roku 1983, neskôr v rokoch 1987, 1997, a v roku 2000.“ (Ježková, R., Ježek, J., 2011, s. 91)

1.4.1 Európska charta pre malé a stredné podniky

Európska charta mala byť oporným pilierom politiky MSP Európskej komisie. Európska únia si stanovila cieľ, aby sa EÚ stala najdynamickejšou a najkonkurenčnejšou ekonomikou sveta. Tento cieľ mal byť založený na vedomostiach, ktoré zabezpečia udržateľný rast, viac pracovných príležitostí a sociálne spojenie. Na základe tejto myšlienky bola vypracovaná Európska charta pre malé a stredné podniky, pretože malé podniky sú tou najsilnejšou hnacou silou celej ekonomiky. (EK: Európska charta pre malé podniky, 2004, s. 7)

Text Európskej charty pre malé podniky pripomína dôležitú skutočnosť: „konkurencieschopnosť Európy závisí od našich malých podnikov. Na to, aby sme splnili lisabonské ciele, musíme sa im naďalej prioritne venovať a myslieť v prvom rade v malom.“ (Ježková, R., Ježek, J., 2011, s. 92)

Na Slovensku bola Európska Charta pre malé podniky prijatá v roku 2002. Bola schválená a prijatá Európskou úniou v Lisabone. Európska komisia sa snaží ovplyvniť myslenie členských štátov EÚ a vyzvať k podpore MSP v desiatich najdôležitejších oblastiach. Európska charta prešla viacerými vývojovými etapami. Jednou z najdôležitejších medzníkov vývoja bol 25. júl 2008, kedy zaznel návrh Zákona o malých podnikoch – Small Business Act. (Holešová, H., 2003, s. 11)

Hlavný dôraz Charta kládla na oblasť podpory, rozvoja MSP. Snažila sa o to, aby MSP boli dôležitou súčasťou ekonomík krajín EÚ, pretože sú veľmi citlivé na výkyvy trhu, a ďalej z nej vyplýva, že je potrebné vytvoriť vhodné prostredie pre ich podnikanie ako napríklad:

- podporovať inovácie v podnikaní, a tým pádom budú podniky schopné využívať príležitosti v budúcnosti,
- podporovať podnikateľskú činnosť a samotných podnikateľov, čo môžu dosiahnuť regulačným fiškálnym a administratívnym rámcom,
- zabezpečiť ľahší prístup na trh, pretože doteraz boli podniky veľmi zaťažované požiadavkami v súlade s verejnou politikou,
- uľahčiť prístup ku kvalitnému výskumu a technológiám,
- uľahčiť prístup k financiám,
- naslúchať malým podnikom,

- presadzovať pomoc pre špičkové malé a stredné podniky.

Opatrenia Európskej charty na Slovensku boli prijaté vládou SR. Vláda po prerokovaní schválila desať oblastí, ktoré budú prijaté a kde budú podporované potreby MSP na Slovensku, ale aj v iných krajinách EÚ:

- vzdelanie a odborná príprava podnikateľov,
- lacnejší a rýchlejší začiatok podnikania,
- lepšia legislatíva a regulácia,
- dostupnosť zručností,
- zlepšenie on-line prístupu k informáciám,
- viac výhod z jednotného trhu,
- zdaňovanie a finančné otázky,
- posilnenie technologickej kapacity,
- elektronické podnikanie,
- zastúpenie malých podnikov. (Chodosová, A.– Bujnová, D., 2008, s. 20-21)

Najväčším nedostatkom, ktoré Európska Charta má, je jej právna nezáväznosť. Potom ako mali byť prijaté záväzky, mali nasledovať národné zmeny v jednotlivých krajinách. Avšak tieto kroky neboli nikdy podniknuté alebo neboli vykonané dostatočne. Európska charta neobsahovala právnu silu. I keď bola prijatá s nadšením a vôľou vytvoriť vhodné prostredie pre MSP. Aj napriek malým problémom, Európska Charta ostáva stále dôležitým dokumentom na podporu MSP. (EK: Európska charta pre malé podniky, 2004, s. 7)

1.4.2 Small Business Act (SBA)

Podporné programy pre malé a stredné podnikanie sú dôkazom toho, že štáty Európskej únie si plne uvedomujú ich význam a prínos pre národné hospodárstvo. A zároveň si uvedomujú, že je potrebné zmeniť politický rámec členských krajín tak, aby bol pre všetky krajiny rovnaký a jednotný, a zároveň výhodný pre malých a stredných podnikateľov.

Small Business Act for Europe bol prijatý v júni 2008 a doteraz patrí medzi najvýznamnejšie dokumenty v oblasti pomoci MSP. SBA znamená vo voľnom preklade *Zákon o malých podnikoch*. Tento zákon by mal uľahčiť podnikanie pre všetky malé a stredné podniky, ktorých počet v EÚ presahuje 23 miliónov. Nie je to zákon v pravom slova zmysle, ale určuje isté princípy, zásady, ktoré by mali byť dodržiavané.

Základným princípom a filozofiou SBA je: „*Najprv myšli v malom*.“. Prvýkrát bola táto myšlienka použitá v Európskej Charte malých a stredných podnikov. Zmyslom tohto princípu je podporovať malé a stredné podniky a pomáhať im riešiť a zvládnuť problémy tak, aby nebolo bránené ich osobnému rozvoju.

Obsah SBA odráža politickú voľbu uznania malých a stredných podnikov a zavádza prvý jednotný politický rámec pre EÚ a členské krajiny. V centre pozornosti je vytvoriť čo najvhodnejšie prostredie pre podniky a zatriktívniť vlastné podnikanie ako zdroj zisku, ale aj ponuku pracovných príležitostí. (EK: „Najskôr myšlienka v malom.“, 2008, s. 3)

SBA hovorí o dodržiavaní istých zásad pre podporu MSP. Tieto zásady boli uvedené do praxe v balíčku nových opatrení vrátane štyroch legislatívnych návrhov, ktoré mala prijať Európska Rada a Európsky Parlament. (Európska komisia, 2008, s. 3)

10 hlavných princípov SBA:

- vytvoriť prostredie, v ktorom je podnikanie ohodnotené,
- mať istotu, že podnikatelia, ktorí zbankrotovali dostanú ďalšiu šancu,
- vo všetkých častiach legislatívy zaviesť princíp „Najprv myšli v malom“,
- verejná správa sa prispôsobí potrebám malých a stredných podnikov,
- verejná správa prispôsobí svoje nástroje pre potreby MSP hlavne vo verejnom, obstarávaní a zlepšení využitia štátnej pomoci,
- zjednodušiť prístup k financiám pre MSP a vytvoriť také podnikateľské prostredie podporujúce včasné úhrady, ktoré sú súčasťou obchodných transakcií,
- poskytnúť pomoc pre MSP získať čo najviac z trhových príležitostí,
- podporovať pokrok a inovácie vo všetkých formách,
- podporiť mikropodniky,
- poskytnúť pomoc malým podnikom, aby profitovali z rastu trhov. (Strážovská, H.–Strážovská, Ľ., 2010, s. 172)

V druhom princípe SBA sa spomína druhá šanca pre zbankrotovaných podnikateľov. Pre neúspešných podnikateľov je návrat do oblasti podnikania náročný. Majú obavy z ďalšieho neúspechu a sklamaní. Ale najviac majú strach zo straty spotrebiteľskej dôvery.

Každé podnikanie prebieha v podmienkach neistoty, preto predstavuje podnikateľské riziko späté s neúspechom podniku, rozličnými ekonomickými a finančnými stratami, alebo krachom podniku. (Gregorová, E., 2007, s. 71)

Po príchode veľkej ekonomickej krízy zbankrotovalo vyše 200 tisíc MSP. Z dôvodu zložitého získania peňažných prostriedkov, podnikatelia neboli schopní prejsť do iného regiónu pôsobenia podniku alebo to inej oblasti podnikania.

Na druhej strane flexibilita MSP pomáha lepšie reagovať na zmeny na trhu a vedieť sa lepšie prispôbiť podmienkam. (EUROACTIV, 2010)

2 Cieľ práce

Hlavným cieľom záverečnej práce je na základe získaných poznatkov z dostupných zdrojov ako aj z vlastného prieskumu analyzovať súčasné problémy malých a stredných podnikov na Slovensku.

Na základe stanoveného hlavného cieľa sme sformulovali nasledovné čiastkové ciele:

- analyzovať podnikateľské prostredie malých a stredných podnikov,
- zhodnotiť vplyv finančnej krízy na zisk a mzdy zamestnancov,
- analyzovať vplyv krízy na náklady MSP,
- preskúmať formou dotazníkového prieskumu znalosti slovenských podnikateľov o podporných orgánoch a inštitúciách pre MSP.

Na základe preštudovania odbornej literatúry a sekundárnych zdrojov sme sformulovali nasledovné hypotézy:

H1: Vo väčšine prípadov mal vstup do eurozóny negatívny dopad na MSP,

H2: Väčšina respondentov súťaží s konkurenciou na základe vyššej kvality produktov,

H3: Aktuálne problémy MSP sú daňovo – odvodové zaťaženie, byrokracia a legislatíva,

H4: Väčšina podnikateľov pozná podporné orgány a zúčastňuje sa na odborných školeniach.

3 Metodika práce a metody skúmania

V záverečnej práci boli spracované údaje z primárnych i sekundárnych zdrojov. K primárnym informačným zdrojom patria údaje získané dotazníkovým prieskumom a ku sekundárnym zdrojom patria literárne publikácie zaoberajúce sa problémami malých a stredných podnikov a publikácie v odborných časopisoch.

Na získanie údajov o podnikateľskom prostredí malých a stredných podnikov sme využili jednu z metód zberu údajov – dopytovanie. Základom dopytovania je kladenie otázok respondentom. Našou reprezentatívnou vzorkou boli malí a strední podnikatelia. Pri získavaní údajov sme využili základný nástroj dopytovania - dotazník. Dotazník obsahoval otázky zamerané na podnikateľské prostredie MSP a ich problémy v súčasnosti. Otázky obsiahnuté v dotazníku boli uzavreté i otvorené, pri ktorých sa podnikatelia mohli vyjadriť k danej problematike. Dotazník bol predložený 355 podnikateľom zo všetkých regiónov Slovenska v tomto školskom roku.

Pri spracovaní údajov sme použili analýzu zhromaždených údajov a zisťovali sme vzťahy skúmaných premenných pomocou grafických a štatistických metód. Medzi štatistické metódy patrí dopytovanie, zhromažďovanie získaných údajov a kódovanie do programu Statgraphics Centurion XV.I. Na zobrazenie grafov sme využili program MS Excel na vytvorenie tabuliek a grafov v záverečnej práci.

4 Výsledky práce a diskusia

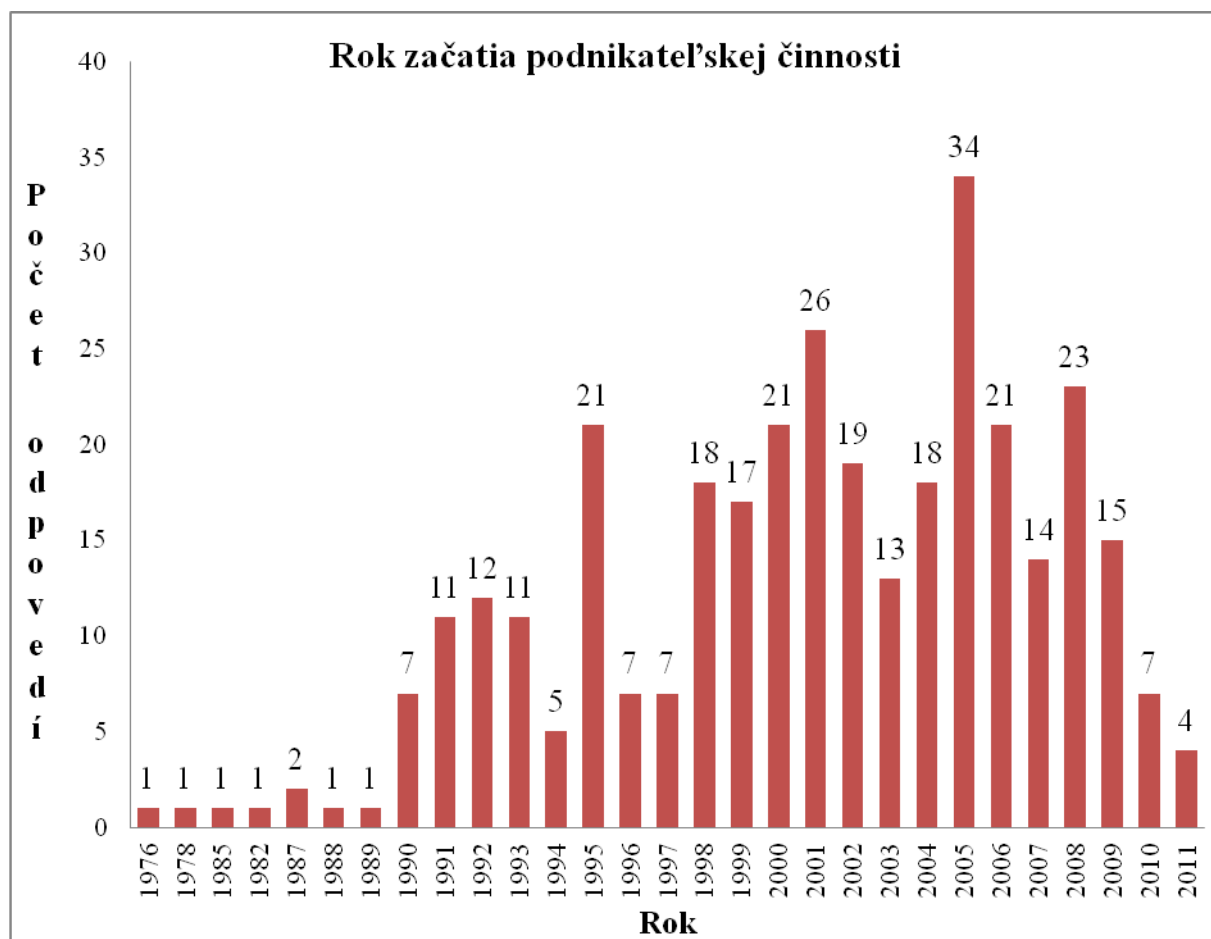
Slovenská republika prešla v poslednom období dôležitými zmenami. Medzi tie najdôležitejšie patrí vstup do Európskej únie v roku 2004, prijatie meny euro v roku 2009 a zásah globálnej finančnej krízy. Tieto zmeny nepoznačili len obyvatel'ov SR, ale aj podnikateľské prostredie MSP.

Pri zavedení eura sa kládol veľký dôraz na prípravu podnikateľského sektora, hlavne oblasti služieb a obchodu kde pôsobí väčšina MSP. V súčasnosti celé podnikateľské prostredie prešlo zmenami, ktoré sú zachytené vo výsledkoch spracovaných z údajov získaných z dopytovania.

Dopytovanie bolo realizované v mesiacoch november – december 2011 s celkovým počtom 355 respondentov. Respondentmi boli malé a stredné podniky zo všetkých regiónoch Slovenska, ktoré zodpovedali na otázky zamerané na podnikateľské prostredie a zmeny v tomto prostredí, na ich problémy a súčasné zmeny v ich podnikoch. Dopad finančnej krízy alebo vstup do eurozóny mal rôzny vplyv na opýtaných podnikateľov. Niektorí hodnotili tieto javy ako pozitívne, iní negatívne. Každý z podnikateľov reagoval inak, každý si zvolil inú stratégiu a inak reagoval na zmeny v podnikateľskom prostredí.

Na začiatku sme sa našich respondentov opýtali, kedy začali svoju podnikateľskú činnosť. Odpovede boli rôzne. Rozsah odpovedí siahal už od roku 1978. Je obdivuhodné, že podniky z obdobia 1948 – 1989 zotrvali, pretože väčšina podnikov bola v období komunizmu zoštatnená. Niektorí podnikatelia, konkrétne 4, začali svoju podnikateľskú činnosť v roku 2011. Rozsah rokov, kedy naši respondenti začali podnikat', bol do roku 1978 – 2011.

Graf č. 1: Rok začatia podnikateľskej činnosti

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z grafu jednoznačne vyplýva, že opýtaní respondenti začali s podnikateľskou činnosťou najmä po roku 1990 a tento trend mal rastúcu tendenciu. Medzi najpriaznivejšie roky na podnikanie na Slovensku, ako môžeme vidieť, bol rok 1995 a roky 2001 a 2005.

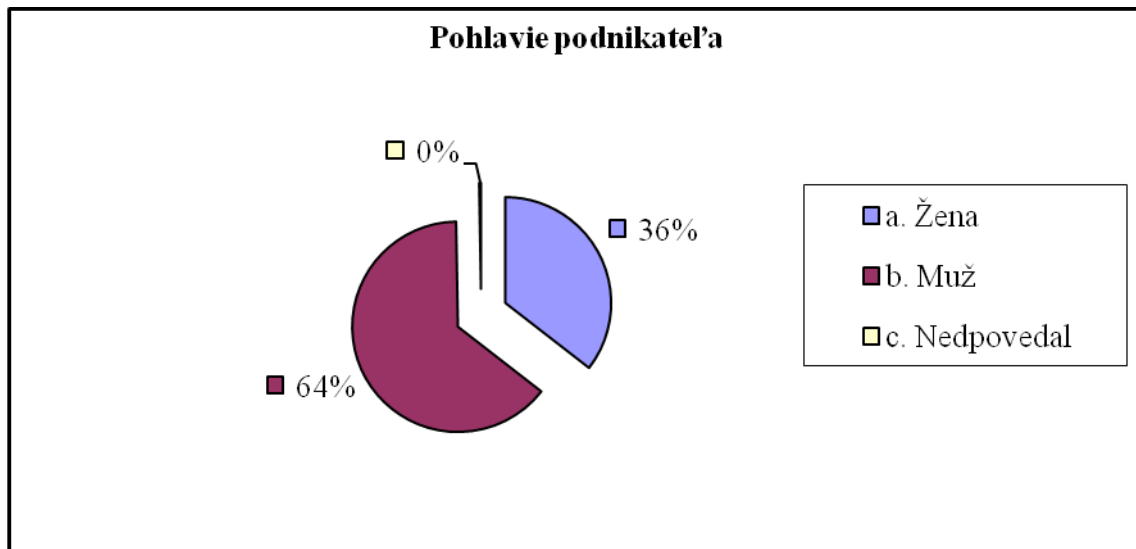
Medzi rokmi 1995 – 2001 rástol počet podnikov v priemere o 15 podnikov na rok. V roku 2001 vzniklo 26 podnikov a v roku 2005 až 34 podnikov. V tomto období, medzi rokmi 2001 – 2005 vzniklo v priemer 22 subjektov. Z toho vyplýva, že roky 2001 a 2005 majú nadpriemerný počet založených podnikov. Po roku 2008 sa tento trend začal meniť.

Po roku 2009 začal mať tento trend klesajúcu tendenciu, čo bolo spôsobené finančnou krízou a zakladanie podnikov kleslo v priemere o 3 podniky na rok. O rok neskôr, v roku 2010 sa ekonomické prostredie na Slovensku čiastočne stabilizovalo a začalo vykazovať oživenie národnej ekonomiky.

Rovnaké výsledky udáva aj Štatistický úrad SR. Enormný nárast počtu podnikateľských subjektov bol evidovaný od roku 2001. Počet MSP v roku 2001 bol 60 482 a v roku 2005 bol počet podnikov 79 364. Táto rastúca tendencia trvá do roku 2008, kde počet podnikov každým rokom rástol v priemere o 16 000 a od 2009 sa nárast MSP spomaľuje. Priemerný rast podnikov na celom území SR je 8000.

Pozitívnym javom v dnešnej ekonomike je podnikanie žien. Ženy to stále nemajú ľahké, ale prostredie sa neustále mení a spoločnosť ženy prijíma lepšie ako v minulosti. Z 355 respondentov stálo na čele podniku 228 mužov a 126 žien a 1 respondent sa k tejto otázke nevyjadril.

Graf č. 2: Pohlavie podnikateľa

Zdroj: Vlastné spracovanie

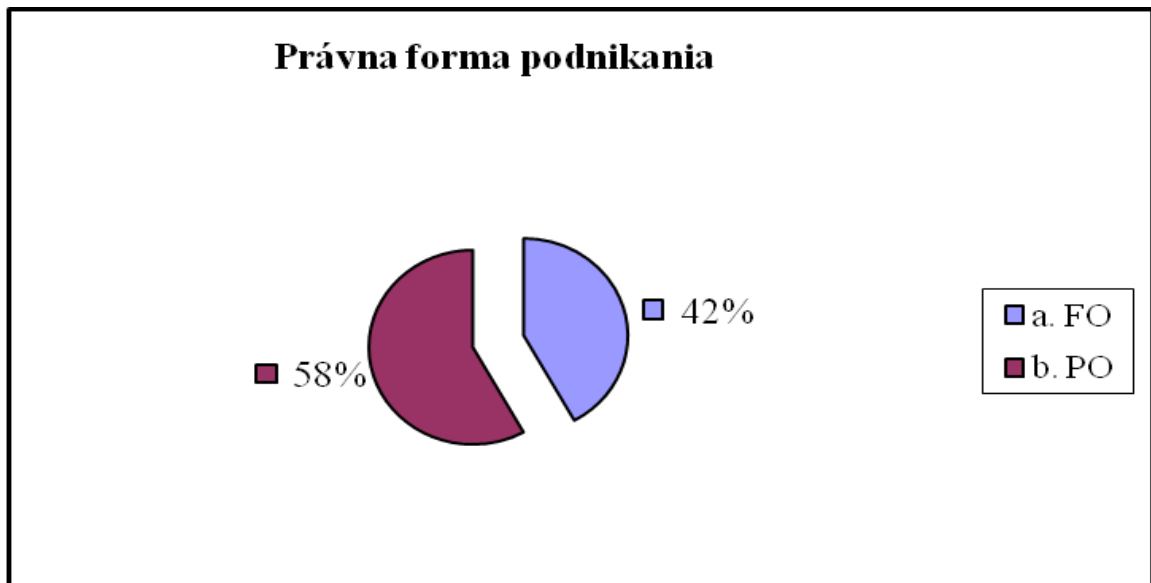
Z percentuálneho vyjadrenia vyplýva, že vyše polovica respondentov sú muži. Myslíme si, že aj tak to je pozitívum, pretože až 36 % z opýtaných sú podnikateľky. Z celkového počtu 2/3 tvoria muži a 1/3 ženy. Ženy stále viac pôsobia vo sfére podnikania a dúfame, že ich počet sa bude každým rokom zvyšovať.

Ako sme už spomínali v dnešnej dobe sú podnikatelia neistí, pretože doba je neistá. Boja sa neúspechu. V niektorých prípadoch sú živielia rodiny a v žiadnom prípade si nemôžu dovoliť neúspech.

Pri zakladaní podniku, si každý podnikateľ premyslí, v čom bude podnikat', kedy podnik založí a akú právnu formu podnik bude mať.

Podľa právnej formy podnikania delíme podniky na podniky fyzických a právnických osôb. Zo všetkých respondentov väčšina podnikala ako právnická osoba.

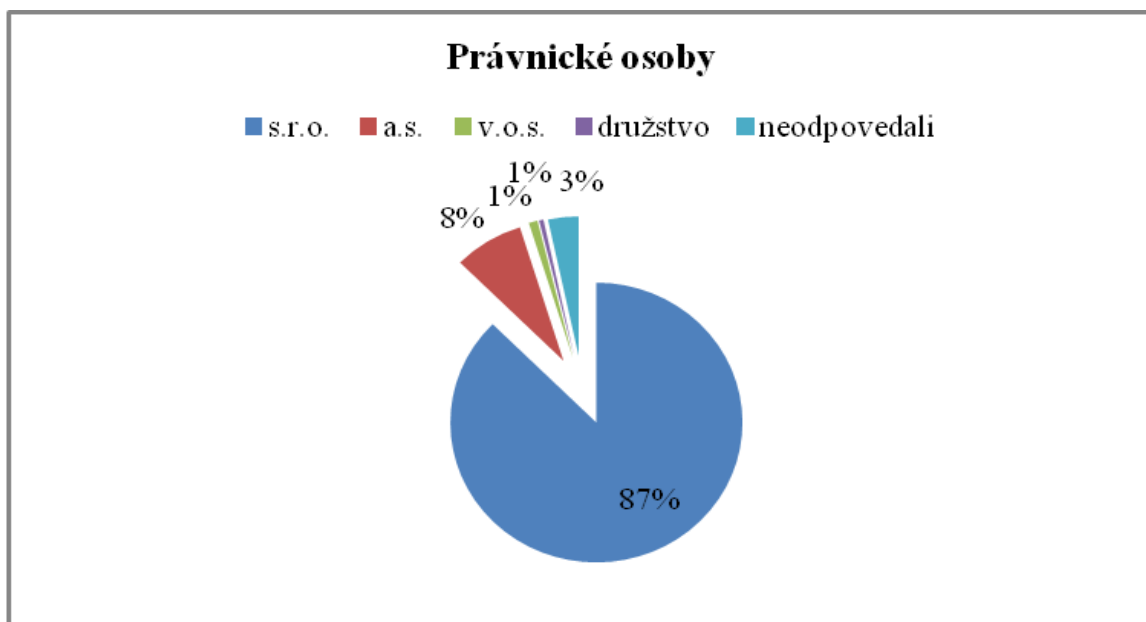
Graf č. 3: Právna forma podnikania

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z celkového počtu opýtaných, 149 podnikateľov podniká ako fyzická osoba, čo predstavuje 42 % a 206 osôb podniká ako právnická osoba, čo predstavuje 56 %. Najčastejšia forma podnikania bola právnická osoba.

Graf č. 4: Právnické osoby

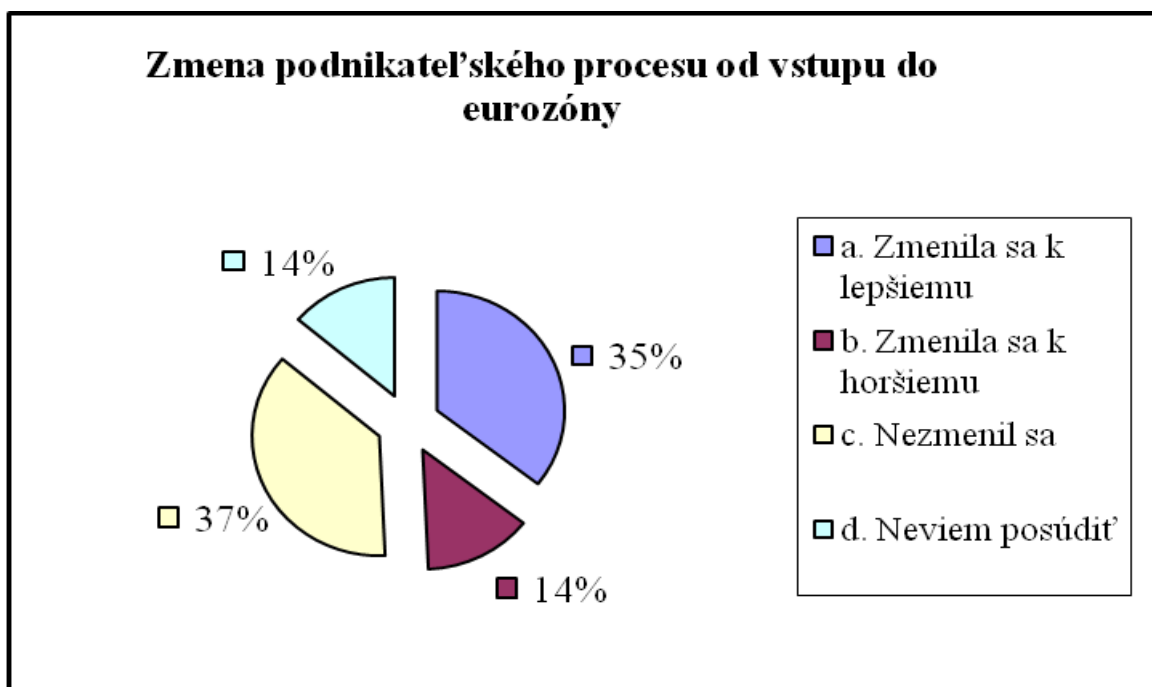
Zdroj: Vlastné spracovanie

Z 206 právnických osôb, najčastejšou formou bola spoločnosť s ručením obmedzeným (s.r.o.). Takto odpovedalo 180 respondentov, čo predstavuje až 83 %.

Medzi ďalšie najčastejšie odpovede patrili právne formy ako: akciová spoločnosť (a.s.). Takto podniká 16 respondentov, čo predstavuje 8 %, verejná komanditná spoločnosť (v.o.s.), ktorú si zvolili 2 respondenti a družstvo 1 respondent. 7 respondentov neuviedli konkrétnu právnu formu podnikania právnickej osoby.

Slovensko v poslednom čase prešlo zmenami, ako je vstup do EÚ a eurozóny, prijatie eura a finančná kríza. A preto sme sa opýtali našich respondentov, ako sa zmenil ich podnikateľský proces od vstupu do eurozóny.

Graf č. 5: Zmena podnikateľského procesu od vstupu do eurozóny

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z celkového počtu respondentov odpovedalo 126, teda 35 %, že ich podnikateľský proces sa zmenil k lepšiemu. Z toho 38 opýtaných, teda 10 %, sa priklonilo k názoru, že im tento vstup do eurozóny umožnil:

- jednoduchý prechod na zahraničné trhy a získanie nových trhov,
- spoluprácu so zahraničím,
- nadviazať nové kontakty so zahraničnými partnermi.

18 respondentov, teda 5 %, sa priklonilo k názoru, že vstup do eurozóny a prijatie eura im pomohlo k jednoduchšiemu obchodu, a zníženiu kurzového rizika a odstránili transakčné náklady. Ďalšími výhodami boli aj zmeny v zákonoch a lepšia kvalita materiálu a tovarov. Takéto výsledky udáva aj Národná banka Slovenskej republiky (NB SR). Okrem daných výhod NB SR eviduje aj výhodu v znížení nakladov kapitálu.

49 opýtaných podnikateľov na túto otázku odpovedalo záporne. Týchto 14 % sa vyjadrilo, že po vstupe do eurozóny sa ich podnikateľský proces zmenil k horšiemu. Jednou z najčastejších odpovedí negatívneho charakteru bolo zvýšenie konkurencie, pokles počtu

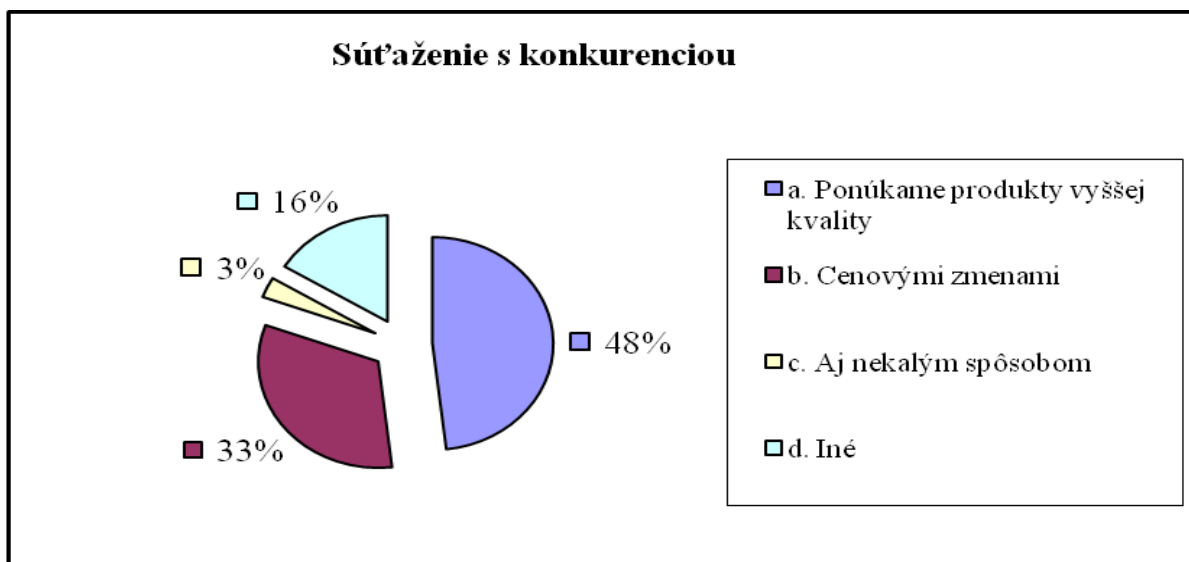
zákazníkov a zamestnancov a zvýšenie nákladov po príchode finančnej krízy, a taktiež zvýšenie nákladov na zavedenie eura v podniku a strata niektorých trhov.

131 respondentov bolo neutrálnych a na otázku odpovedali, že ich podnikateľský proces sa vôbec nezmenil a 49 opýtaných, teda 14 %, sa k danej problematike nevedelo vyjadriť.

Podnikatelia s negatívnou odpoveďou zdôvodnili túto odpoveď tým, že sa zvýšila konkurencia na trhu a malí a strední podnikatelia jej musia čeliť. Proti konkurencii sa dá bojovať rôznymi spôsobmi.

Na otázku, akým spôsobom súťažia s konkurenciou, bolo odpovede rôzne.

Graf č. 6: Spôsob súťaženia s konkurenciou

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z grafu jasne vyplýva, že MSP bojujú s konkurenciou najmä a s produktami vyššej kvality. Z celkového počtu respondentov odpovedalo touto možnosťou až 171 dopytovaných, čo predstavuje skoro polovicu všetkých odpovedí.

Druhou najčastejšou odpoveďou boli cenové zmeny, ktoré predstavujú taktiež flexibilný spôsob súťaže s konkurenciou. Túto možnosť reprezentuje 33 %, čo predstavuje 115 odpovedí.

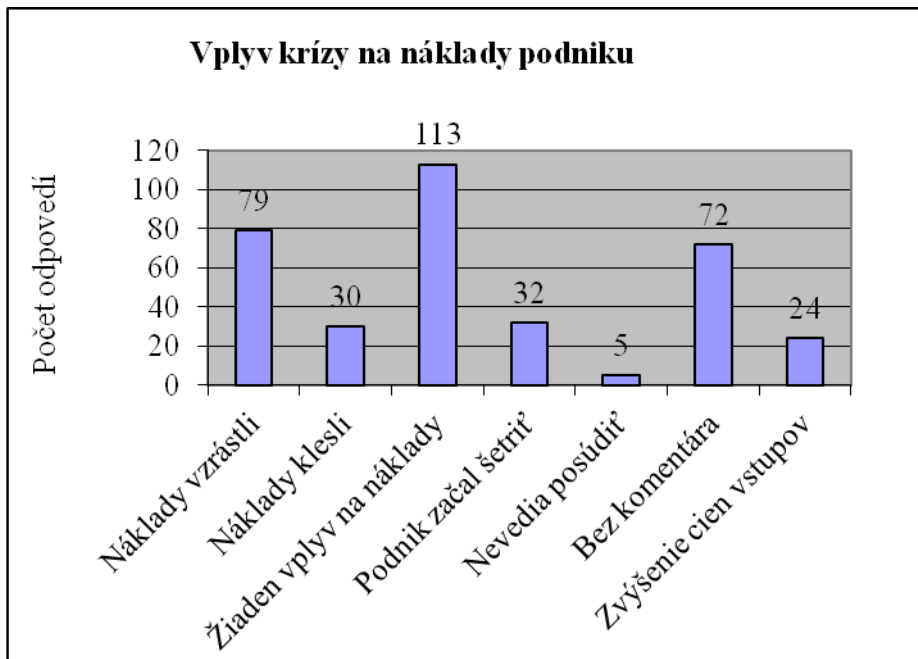
11 respondentov odpovedalo prekvapivo možnosťou C, teda nekalým spôsobom. Toto číslo je však dosť neobjektívne, pretože vzniká pravdepodobnosť, že aj iní respondenti volia túto možnosť boja, ale nehovoria o nej a radšej ozačili inú možnosť ako túto. Táto

odpoveď bola postrachom viacerých dopytovaných a len 3 % opýtaných označili túto odpoveď za správnu.

58 respondentov má iný spôsob boja s konkurenciou, teda 16 % dopytovaných bojuje inými zbraňami.

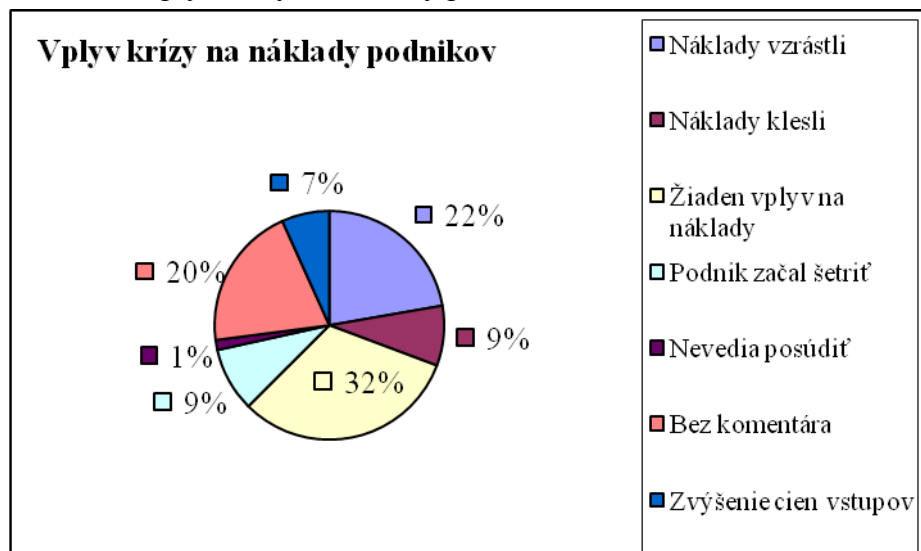
Ďalším negatívnym prvkom, ktorý pôsobil na podnik bolo zvýšenie nákladov po príchode finančnej krízy. Na otázku, aký vplyv mala kríza na zmeny v štruktúre nákladov odpovedalo celkovo 47 % zo všetkých respondentov a ich odpovede sú vyjadrené v grafoch č. 7. a 8.

Graf č. 7: Vplyv krízy na náklady v podniku

Zdroje: Vlastné spracovanie

Graf č. 8: Vplyv krízy na náklady podnikov

Zdroje: Vlastné spracovanie

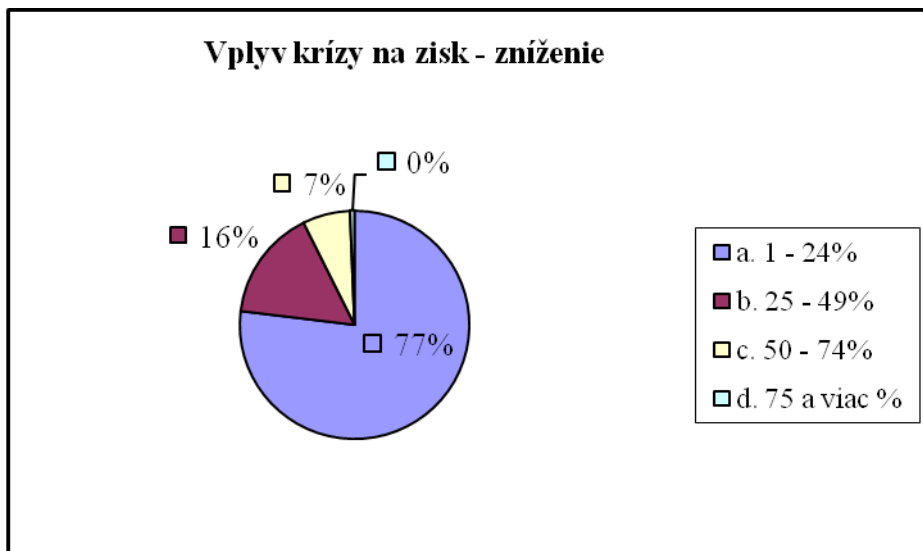
Z nášho prieskumu vyplynulo, že vo väčšine prípadov náklady po dopade finančnej krízy ostali nezmenené. Takto odpovedalo až 113 respondentov, čo predstavuje 32 %. Druhá najčastejšia odpoveď bola odpoveď A – náklady vzrástli. Takto odpovedalo 79 respondentov, teda 22 %. Niektorí podnikatelia odpovedali, že podnik začal šetriť (9 %), iní neodpovedali (20 %), niektorí túto situáciu nevedeli posúdiť, iní zvýšili ceny vstupov. Najpriaznivejšia z odpovedí bola odpoveď B – náklady klesli. Takýto prípad zaznamenalo len 29 respondentov, teda 9 %. Pre podnikateľa je veľkým úspechom, keď v období recesie dokáže znížiť vlastné náklady. Tento jav je sprevádzaný dobrým podnikateľským zmýšľaním a dobrým rozhodnutím.

NB SR robila prieskum, ako sa zmenili náklady podniku na zavedenie eura. 24 % podnikov odpovedalo, že nemali žiadne dodatočné náklady, niektorí udali, že ich náklady vzrástli len o 0,1 % - 0,7 % a väčšina z nich to nevedela posúdiť.

Nie len Európska únia a vstup do eurozóny malo vplyv na MSP. Najzávažnejším problémom, ktorý vplýval na MSP je finančná kríza. Finančná kríza nemala vplyv len na zisk týchto podnikov, alebo na výšku ich nákladov. Tento negatívny faktor vplýval aj na zamestnancov a ich mzdy.

Odpovede na otázku, aký vplyv mala hospodárska kríza na zisk respondentov v roku 2011 boli rôzne. Niektorí odpovedali negatívne, iní pozitívne. Je viac ako jasne, že viacero odpovedí bolo záporného charakteru, čiže ich zisk sa vplyvom hospodárskej krízy znížil.

Graf č. 9: Vplyv finančnej krízy – zníženie zisku

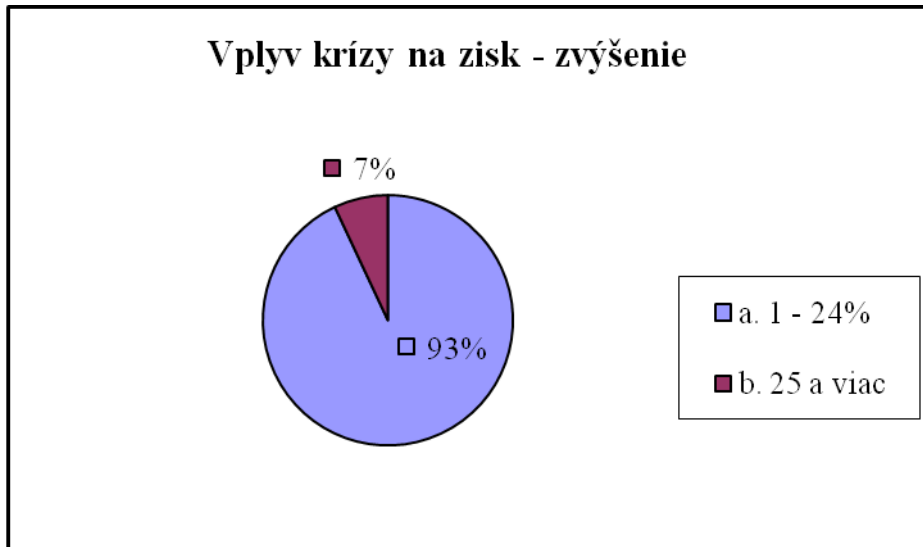

Zdroj: Vlastné spracovanie

312 respondentov odpovedalo, že ich zisk sa znížil, čo predstavuje 87,89 %. Z toho 240 podnikateľov, teda 77 %, uviedlo, že zisk klesol o 1 – 24 %, čo predstavuje vysoké hodnoty pre takého malého podnikateľa. 49 subjektov odpovedalo, že ich zisk klesol až o 25 – 49 % a 21 opýtaných odpovedalo, že ich zníženie bolo až 50 – 74 %. 2 z celkového počtu respondentov odhadli hodnotu ich zníženia zisku až na 75 % a viac.

Na základe odpovedí môžeme tvrdiť, že vyše 80 % z opýtaných podnikateľov boli zasiahnutí finančnou krízou, ktorá vplývala na ich zisk. Je obdivuhodné, že sa podnikatelia dokázali popasovať s týmto faktom a svoje podniku nenechali zaniknúť. Veľmi málo podnikateľov uviedlo, že počas hospodárskej krízy ich zisky vzrástli, ale aj takí sa našli medzi opýtanými respondentmi.

Graf č. 10: Vplyv finančnej krízy – zvýšenie zisku

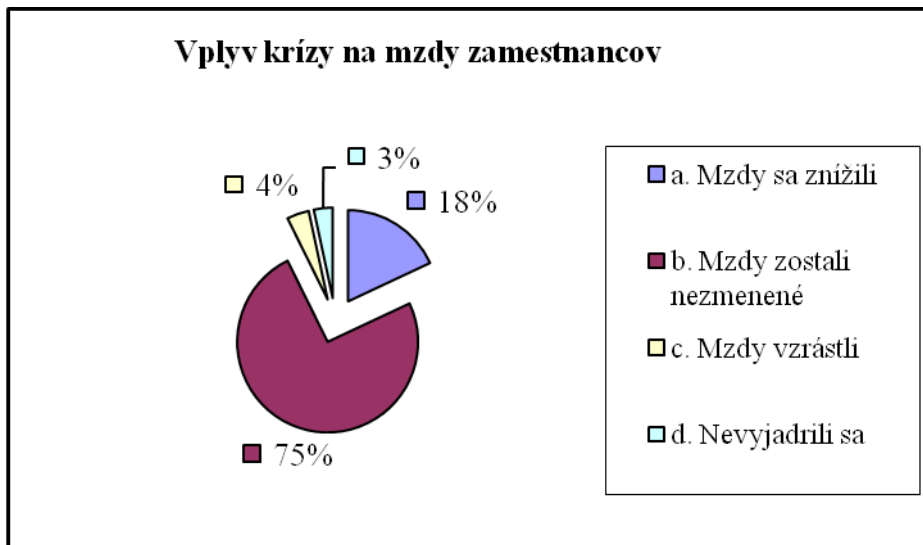
Zdroj: Vlastné spracovanie

Z celkového počtu respondentov pozitívne odpovedalo len 43 respondentov, čo predstavuje 12,11 %. Z toho až 93 %, teda 40 opýtaných, uviedlo, že ich zisk vzrástol o 1 – 24 %. A len 3 respondenti odpovedali, že ich zisk vzrástol o 25 % a viac.

Z vplyvu finančnej krízy na zisk MSP vyplýva, že kríza vo väčšine prípadov zasiahla podnik negatívne, až 88 %. Bolo potrebné, aby sa s týmto problémom podniky vysporiadali, čo určite nebolo jednoduché. Veľkým úspechom pre podnikateľa je, keď počas recesie dokáže svoj podnik udržať a ešte vykazovať vyšší zisk ako v období expanzie.

Zníženie zisku v podnikoch má vplyv aj na zamestnancov a ich mzdy v konkrétnych podnikoch. V prípade, keď sa podniku zníži zisk, musí to nejakým spôsobom vykompenzovať, a to znížením mzdy zamestnancom. Tí, ktorým sa zisk zvýšil si môžu dovoliť mzdy zvyšovať úmerne s rastom zisku.

Graf č. 11: Vplyv krízy na mzdy zamestnancov

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ako môžeme vidieť, vo väčšine prípadov až v 75 %, ostali mzdy zamestnancov nezmenené, čo je pozitívny ukazovateľ. Takto odpovedalo až 265 respondentov.

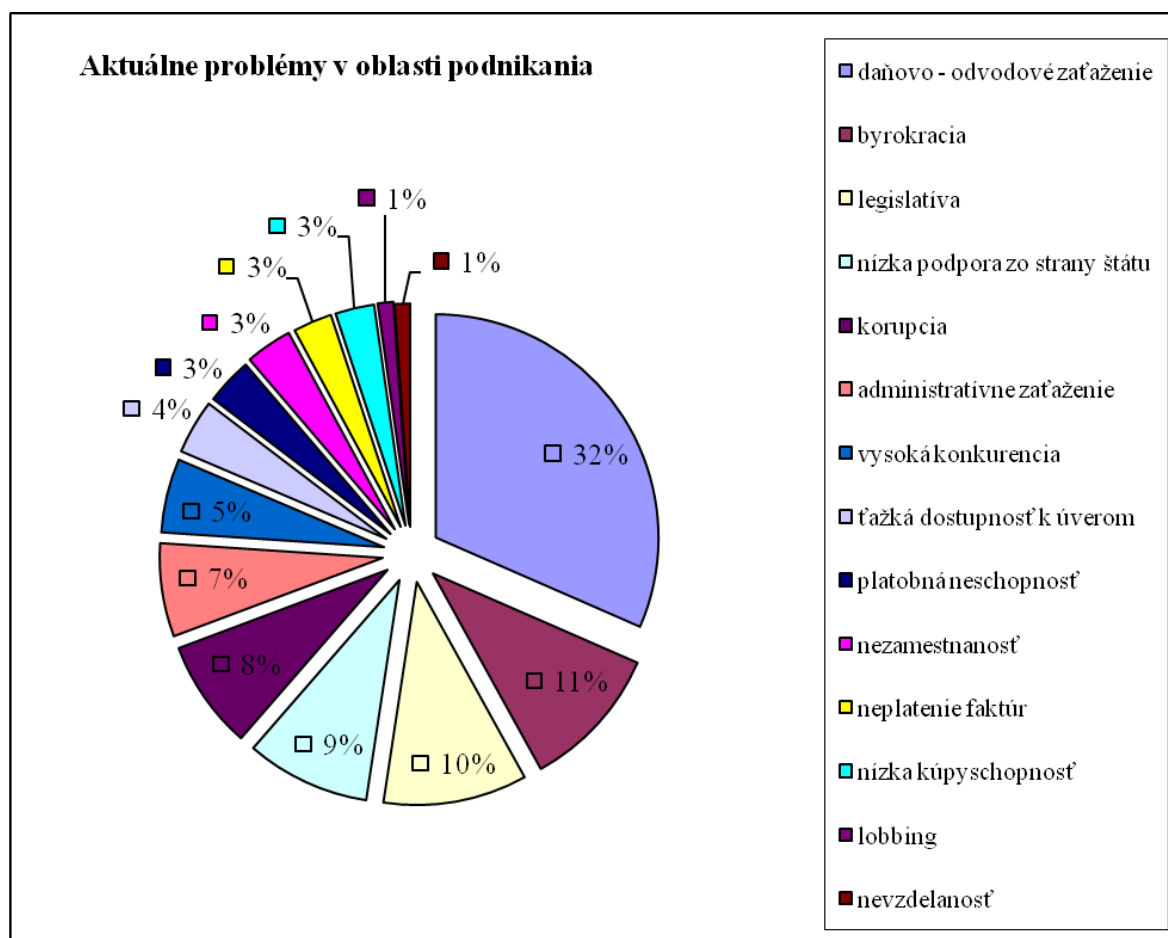
Len 18 % uviedlo, že mzdy sa v ich podniku znížili, a 4 % respondentov odpovedalo, že ich zamestnancom mzdy vzrástli.

Zo všetkých podnikateľov len 1 z celkového počtu opýtaných zvýšil mzdu zamestnancom o 15 % v období krízy. 2 z opýtaných zvýšili mzdu o 10 % a 3 podnikatelia zvýšili o 5%.

Zo všetkých týchto ukazovateľov môžeme usúdiť, že vplyv krízy na malých a stredných podnikateľov je viac negatívny ako pozitívny. Väčšina opýtaných v období recesie vykazovalo nižší zisk ako v období ekonomického rozmachu. Niektorým sa zisk znížil až o 75 % čo už sú veľké straty pre malého alebo stredného podnikateľa. Vplyv krízy na mzdy zamestnancov nebol až taký alarmujúci, pretože len 18 % z opýtaných muselo mzdy znížiť a vo väčšine prípadov mzdy ostali nezmenené.

Podľa údajov Štatistického úradu SR, medzi najčastejšie negatíva vplyvu hospodárskej krízy boli nasledovné: pokles príjmov, úbytok objednávok, zhoršovanie platobnej disciplíny MSP a meškanie vlastných platieb. Malí a strední podnikatelia nepovažujú vstup do EÚ, vstup do eurozóny a finančnú krízu za jediné problémy ich rozvoja a ekonomického rastu. Existuje ešte mnoho faktorov, ktoré sú podľa nich problémom podnikateľského prostredia na Slovensku.

Graf č. 12: Aktuálne problémy MSP na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ako môžeme vyčítať z grafu, malí a strední podnikatelia vidia problém svojho rozvoja aj v iných ukazovateľoch ako len vo finančnej kríze, vstupe do EÚ a eurozóny.

Najviac podnikateľov, až 112 opýtaných, považuje za problém svojho rozvoja daňové a odvodové zaťaženie. Druhou najčastejšou odpoveďou podnikateľov bola byrokracia. Takto odpovedalo 37 opýtaných, čo predstavuje 11 %. Podobné zastúpenie má aj ďalší z problémov, ktorým je legislatíva (nespokojnosť so zákonmi).

S nižším počtom označení sú problémy ako: nízka podpora zo strany štátu, korupcia, administratívne zaťaženie, vysoká konkurencia, ťažká dostupnosť k úverom, platobná neschopnosť, nezamestnanosť, neplatenie faktúr, nízka kúpyschopnosť, lobbing a nevzdelanosť.

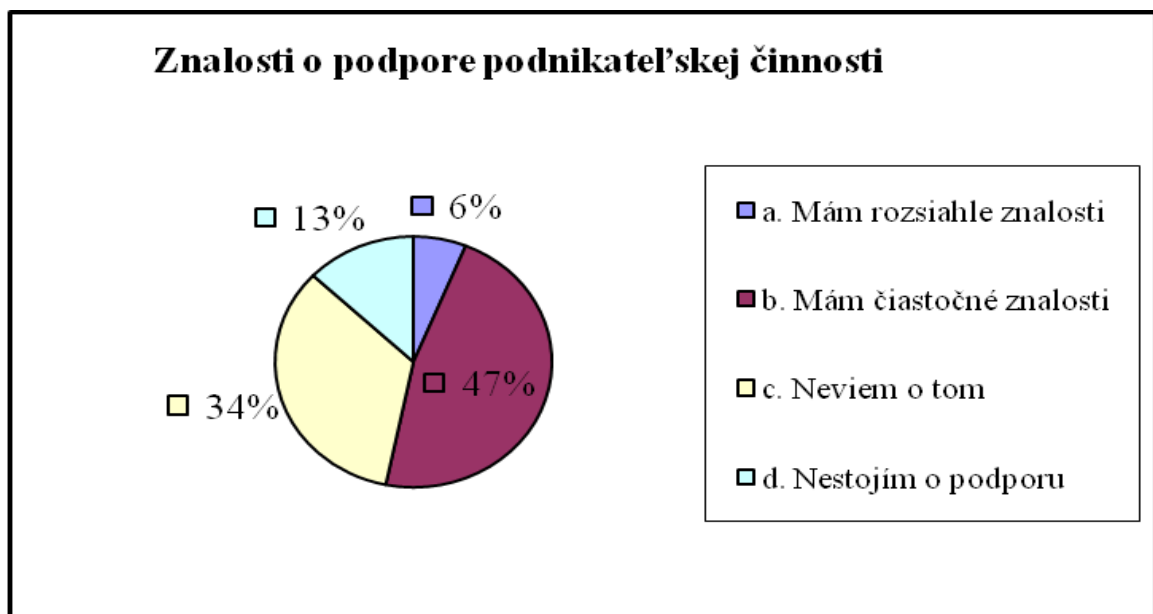
Podnikateľské aliancia Slovenska (ďalej PAS) zriadila internetovú stránku, kde sa podnikatelia môžu vyjadriť k aktuálnym témam podnikateľského prostredia na Slovensku.

Táto stránka slúži na to, aby poukázala na problémy podnikateľského prostredia a umožnila, aby sa kompetentné inštitúcie mohli na danú problematiku vyjadriť. Podnikatelia tvrdia, že najväčšie problémy MSP robí odvodové zaťaženie, legislatíva, ťažká vymožitelnosť práva, nedostupnosť úverov a podobne. K takýmto výsledkom sme dospeli aj po vyhodnotení výsledkov z dotazníka.

Z tohto môžeme hodnotiť, že podnikateľské prostredie sa neustále zhoršuje. PAS monitoruje podnikateľské prostredie už od roku 2001. Posledné údaje sú zo štvrtého kvartálu roku 2011, ktorého hodnota je 87,0 bodu, čo predstavuje zhoršenie oproti tretiemu kvartálu o 2,43 %. Toto zníženie má na svedomí hlavne pád vlády a s poklesom hodnoty podnikateľského prostredia klesol aj rating, a to o 9,87 %.

Jednou z ďalších najčastejších odpovedí respondentov na otázku *aktuálne problémy v podnikateľskom prostredí* bolo, že problém v rozvoji ich podnikania vidia v nízkej podpore zo strany štátu. A tak sme sa opýtali respondentov, aké majú znalosti o podpore podnikateľskej činnosti MSP na Slovensku.

Graf č. 13: Znalosti o podpore podnikateľskej činnosti na Slovensku v roku 2011

Zdroj: Vlastné spracovanie

Najčastejšie sa vyskytla odpoveď A „mám čiastočné znalosti“. Takto odpovedalo až 167 respondentov, čo predstavuje 47 %. Podľa týchto výsledkov, vyše polovica z opýtaných o podpore podnikateľskej činnosti vie, čo celkovo predstavuje 53 %.

118 respondentov o tejto podpore vôbec nevedia, čo predstavuje 34 % a 13% zo všetkých podnikateľov o podporu zo strany štátu nestoja. Takto odpovedalo 46 opýtaných podnikateľov.

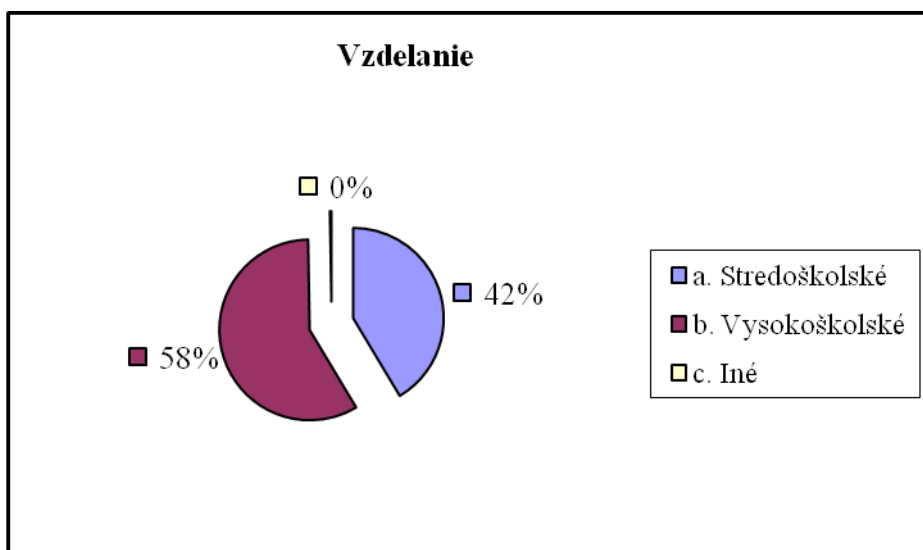
Okrem uvedených možností, mohli podnikatelia vyjadriť svoj názor na danú problematiku. Svoj názor vyjadrilo len 78 respondentov zo všetkých 355, a tieto odpovede sme zhrnuli do štyroch základných skupín:

- respondenti, ktorí majú len slabé znalosti o podpore podnikateľskej činnosti, vedia, že nejaká podpora existuje, ale nepoznajú konkrétne formy. Spolu takýto názor má 27 podnikateľov, čo znamená 35%,
- tí, ktorí majú o podpore isté znalosti, sa tieto informácie dozvedeli buď z TV, novín, internetu, od známych alebo z vlastných skúseností,
- 12% opýtaných majú informácie s rôznych seminárov, školení, alebo z projektov NARMSP,
- tí, ktorí o podporu nestoja alebo ju nevyužívajú vyjadrili názor, že je to z dôvodu nezájmu o tento druh pomoci, nepotrebujú ju, alebo jej nedôverujú.

Tým, že sa znížila hodnota podnikateľského prostredia a rating, ďalší najväčší pokles zaznamenala efektívnosť hospodárenia štátu a prístup k štátnej podpore. Za negatívnym hodnotením *prístupu k štátnej podpore* stojí najmä nedostatočné úsilie minulej vlády o konsolidácii verejných financií a plánovaná výška deficitu verejných financií na rok 2012.

Ďalšou z odpovedí na otázku *aktuálne problémy v oblasti podnikania*, respondenti uviedli aj nezamestnanosť v zastúpení 4 %. A preto sme sa opýtali respondentov, aké majú vzdelanie samotní podnikatelia.

Graf č. 14: Vzdelanie

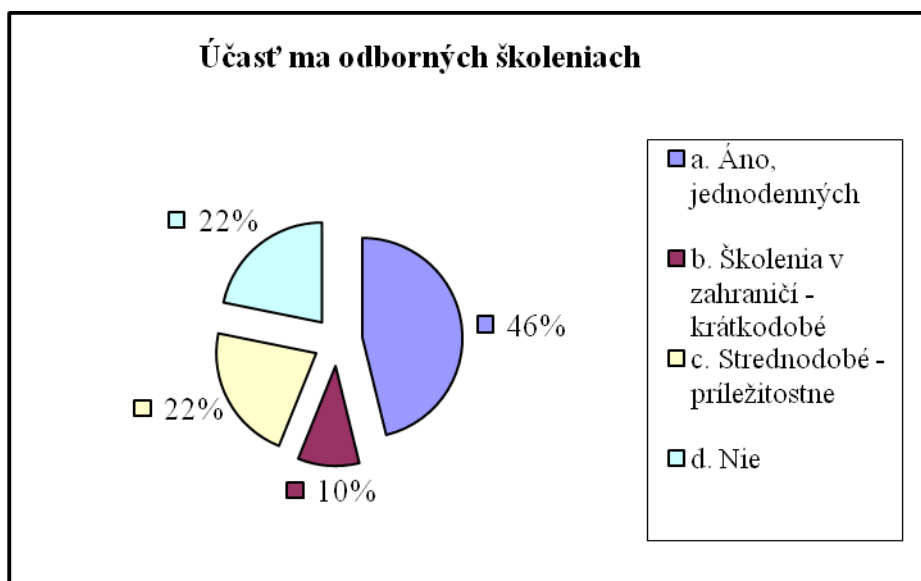

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z celkového počtu podnikateľov, malo najväčšie zastúpenie odpoveď B - vysokoškolské vzdelanie. Takto odpovedalo 207 podnikateľov, čo predstavuje 58 %. Druhou najčastejšou odpoveďou bola odpoveď A – stredoškolské vzdelanie, kam patria školy ako SOU, SŠ + nadstavba, gymnázium a učňovka – obchod. Celkovo stredoškolské vzdelanie uviedlo 147 opýtaných, čo predstavuje 42 %. Najmenšie zastúpenie mala odpoveď C - iné, čo predstavuje len 0,28 %, aj keď táto odpoveď spadá pod odpoveď B – vysokoškolské vzdelanie, pretože podnikateľ uviedol titul Ing. CSc, čo taktiež predstavuje štúdium na vysokej škole.

So vzdelanosťou súvisí aj účasť na odborných školeniach. Podnikateľské prostredie i zákony sa neustále menia a podnikatelia by mali dbať na vlastnú vzdelanosť i vzdelanosť svojich zamestnancov. Na otázku, či sa zúčastňujú podnikatelia aj ich zamestnanci na odborných školeniach, podnikatelia odpovedali zväčša pozitívne

Graf č. 15: Účasť na odborných školeniach

Zdroj: Vlastné spracovanie

Cieľom tejto otázky bolo zistiť, či sa zamestnanci a podnikatelia MSP zúčastňujú na odborných školeniach. Pozitívnym zistením tohto prieskumu bolo, že vyše $\frac{3}{4}$ týchto podnikov sa vo svojom obore vzdeláva a uvedomuje si dôležitosť odborných školení. Väčšina z respondentov odpovedalo, že sa zúčastňovali na jednodenných školeniach. Takto odpovedalo 164 opýtaných. Na školeniach v zahraničí sa zúčastňuje 35 podnikateľov, čo predstavuje 10 %. Niektorí podnikatelia, konkrétne 22 %, sa zúčastňujú na školeniach len príležitostne. Štvrtina MSP sa na odborných školeniach nezúčastňuje vôbec. Podiel na celkovom počte je 22 %.

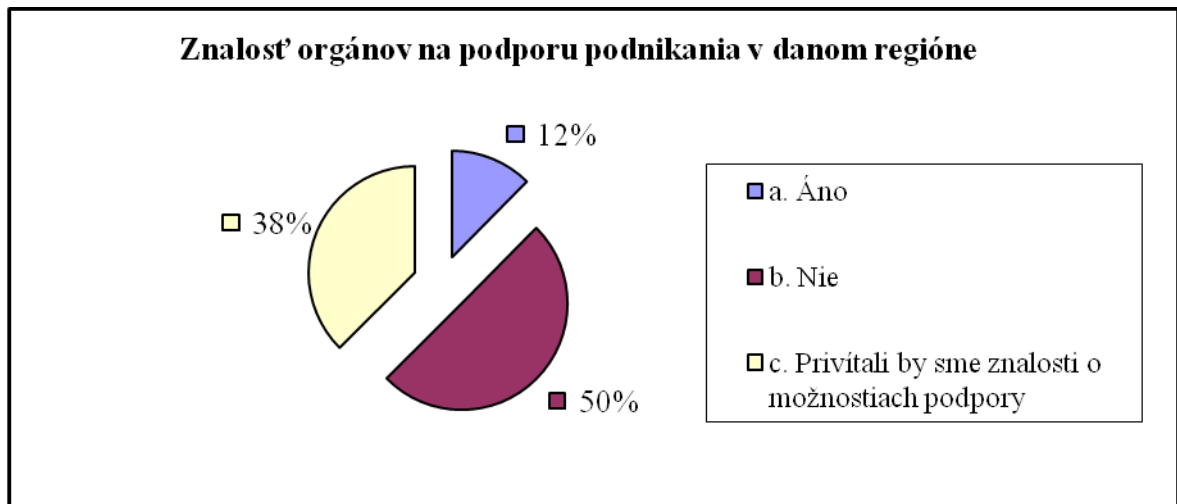
Ak respondent odpovedal na túto otázku odpoveďou nie – nezúčastňujem sa, mal uviesť aj dôvod prečo takéto školenia nenavštevuje. K najčastejším odpovediam patrili:

- vzdelávam sa praxou,
- nepotrebujem to,
- nedostatok času a záujmu o informácie,
- finančne nákladné,
- niektorí si myslia, že takéto školenia neexistujú a niekoľko z nich neodpovedali.

Je pozitívom, že väčšina podnikateľov si uvedomuje dôležitosť vzdelania a odborných školení. Taktiež si uvedomujú, že technika i technológia ide stále dopredu a je potrebné ísť s dobou a inovovať, čo predstavuje úspech na trhu i krok pred konkurenciou.

MSP sú pre hospodárstvo veľmi dôležitým stavebným prvkom. Ich potenciál pomáhajú naplniť rôzne orgány, inštitúcie i programy na podporu podnikania. Medzi najčastejšie formy podpory patrí pomoc z fondov EÚ, programy NARMPS, úradov práce alebo štátna podpora. Respondentov sme sa opýtali, či majú nejaké znalosti o orgánoch podpory podnikania.

Graf č. 16: Znalosť orgánov na podporu podnikania

Zdroj: Vlastné spracovanie

Zo všetkých odpovedí respondentov nám vyplynulo, že až 178 podnikateľov, čiže 50 % nepozná žiadne orgány na podporu MSP a 38 % opýtaných by privítalo viac znalostí o možnostiach podpory podnikania na Slovensku.

Je smutné, že najmenšie zastúpenie odpovedí, len 12 %, pozná inštitúcie na podporu podnikania v danom regióne. Len 44 respondentov odpovedalo kladne, čiže 44 podnikateľov z celkového počtu pozná inštitúcie na podporu podnikania a medzi najčastejšie organizácie, ktoré podnikatelia uviedli boli:

- Nadácia pre malé a stredné podniky,
- Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS),
- Zväz podnikateľov Slovenska, NADSME,
- Pôdohospodárska platobná aliancia (PPA),
- agentúra na podporu podnikania SKABA,
- SARIO,

- Nadácia Integra,
- VÚC, mestá, Ministerstvo financií SR, úrady práce, Eurofondy a iné.

Z celého nášho výskumu vyplýva, že podnikateľské prostredie malých a stredných podnikov stále nie je také, ako by sme si predstavovali. Jeho hodnota každým kvartálom klesá a do blízkej budúcnosti sa nepredpokladá žiadna zmena. Podnikatelia nevidia budúcnosť pozitívne.

Neustály nátlak konkurencie i iných faktorov niekedy privádza malé a stredné podniky aj k nekalým riešeniam. Naopak niektorí podnikatelia sa s danou situáciou dokázali popasovať obdivuhodne, a aj keď na ich podnik striehli rôzne nástrahy a riziká, tak dokázali tento problém vyriešiť.

Vláda SR i Európska Únia sa stále snažia, aby MSP mohli fungovať bez problémov, ale nie je to jednoduché. Na podporu podnikania existuje veľa podporných programov aj inštitúcií, ale podnikatelia nemajú záujem o tento druh pomoci, alebo ani nepoznajú takéto možnosti. A preto by bolo potrebné, aby sa tieto podporné inštitúcie a programy začali viacej zviditeľňovať a propagovať, či už v TV alebo v novinách. Podnikatelia sa musia dozvedieť, že niečo takéto existuje, a že existuje niekto, kto by aspoň čiastočne vedel vyriešiť ich problémy.

Malí a strední podnikatelia by sa teda mali začať viac zaujímať o možnosti, ktoré im ponúka štát alebo EÚ a naopak, štát i EÚ by sa mali vynaložiť viac úsilia na zviditeľnenie podporných programov pre MSP. Možno takto by sa mohla celá situácia zmeniť pozitívnym smerom a podnikanie na Slovensku by začalo prinášať celospoločenské efekty v podobe rozšírenia ponuky tovarov a služieb, zvýšenia príjmov do štátneho rozpočtu, rastu životnej úrovne obyvateľstva a poklesu nezamestnanosti a chudoby.

5 Záver

Hlavným cieľom záverečnej práce bolo na základe získaných poznatkov z dostupných zdrojov ako aj z vlastného prieskumu analyzovať súčasné problémy malých a stredných podnikov na Slovensku. Nami stanovený cieľ sa naplnil, a zistili sme aký je súčasný stav podnikateľského prostredia a v čom spočíva najväčší problém rozvoja MSP na Slovensku. Na naplnenie hlavného cieľa, čiastkových cieľov a hypotéz sme použili dopytovaciu metódu – dotazník a dospeli sme k záveru, že medzi najčastejšie problémy podnikania na Slovensku patrí daňovo-odvodové zaťaženie, legislatíva a byrokracia.

Výsledkom riešenia danej problematiky je, že podnikateľské prostredie na Slovensku nie je ideálne a je potrebné, aby si to vláda SR uvedomila. Taktiež by sa podnikatelia mali začať viac zaujímať o pomoc v podnikaní, ktoré im ponúkajú rôzne inštitúcie a orgány. Vláda SR by sa mala ešte viac sústrediť na zlepšenie podnikateľského prostredia z právnej, legislatívnej, ale aj finančnej stránky.

Slovenské podnikateľské prostredie potrebuje reformu. Stačí, keď sa pri písaní zákonov bude v prvom rade myslieť na malé a stredné podniky, stanoví sa dlhšia doba medzi prijatím podpisu a nadobudnutím platnosti zákona, zníži sa administratívne zaťaženie a korektné riešenie vzniknutých sporov bez zbytočného preťahovania, zlepši sa prístup MSP k finančným prostriedkom, preukáže viac podpory pre začínajúcich podnikateľov a zvýši vzdelanosť, informovanosť a poradenstvo. Tieto všetky problémy sme identifikovali ako závažné a sami podnikatelia ich určili za aktuálne problémy v podnikateľskom prostredí na Slovensku.

V závere môžeme konštatovať, že nami stanovený cieľ sa naplnil a zistili sme hlavné problémy podnikateľského prostredia na Slovensku. Úroveň podnikateľského prostredia je ešte veľmi ďaleko od úrovne prostredia Európskej únie, a preto by mala byť táto skutočnosť akceptovaná vládou SR. Slovenská vláda i ekonómovia si musia čo najskôr uvedomiť, že MSP znamenajú pre Slovensko nové pracovné miesta a regionálny rozvoj a čím viac budú MSP podporované z hľadiska financií, poradenstva a vzdelania, tým rýchlejšie klesne nezamestnanosť a urýchli sa rozvoj krajiny. Najdôležitejším cieľom pre Slovensko je dosiahnuť úroveň krajín EÚ s rozvinutou ekonomikou a prosperujúce malé a stredné podniky sú jednou z možností ako to dosiahnuť. A preto je potrebné, aby

podniky mali možnosť rýchlejšie sa prispôbovať zmenám globálnej ekonomiky, využívať nové poznatky a technológiu, inovovať a vzájomne spolupracovať.

Hlavným prínosom záverečnej práce k danej problematike je potvrdenie hypotézy, že podnikatelia na Slovensku nemajú také podmienky na podnikanie, ktoré by pomohli k ich rozvoju. Je potrebné, aby sa podporné inštitúcie a orgány viac zviditeľnili, a taktiež, aby zviditeľnili ich podporné programy pre pomoc v podnikaní. Podnikatelia potrebujú vedieť, kde hľadať pomoc a poradenstvo, kde sa konajú školenia a ako najlepšie riešiť problémy s dostupnosťou finančných prostriedkov na potrebné investície, ktoré by vytvorili nové pracovné príležitosti, skvalitnili produkciu, aby bola konkurencieschopná na domácom i svetovom trhu, aby mohli implementovať nové technológie do procesu ich výroby a aby mohli vo väčšej miere inovovať svoje produkty a služby.

6 Zoznam použitej literatúry

Knihy/ Monografie:

1. DAŇKO, J. a kol. 2003. *Podnikanie*. Nitra: vydavateľstvo SPU, 2003.160 s. ISBN 80-8069-189-4.
2. DOWN, S., 2010. *Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*. CALIFORNIA: SAGE PUBLICATIONS, 2010, 256 s. ISBN 1412910129
3. GREGOROVÁ, E. 2007. *Malé a stredné podniky v podmienkach transformujúcich sa ekonomík SR a RF*. 1. Vyd. Žilina: EDIS – vydavateľstvo, 2007.160 s. ISBN 978-80-8070-811-5
4. CHODOSOVÁ, A. – BUJNOVÁ, D. 2008. *Podnikanie v malých a stredných podnikoch*. 2. Vyd. Bratislava: EKONÓM, 2008. 191 s. ISBN 978-80-225-2554-1.
5. JEŽKOVÁ, R., JEŽEK, J. 2011. *Podnikanie a jeho komunálna a regionálna podpora*. 1. Vyd. Bratislava: POLIGRAFICKÉ CENTRUM, 2011. 248 s. ISBN 978-80-89447-47-3.
6. MAJKOVÁ, M. 2008: *Možnosti financovania malých a stredných podnikov*. 1. Vyd. Bratislava: TRIBUN, 2008, 206 s. ISBN 978-80-7399-590-4.
7. STRÁŽOVSKÁ, H., STRÁŽOVSKÁ, Ľ. a kol.2010. *Obchodné podnikanie*. 1. Vyd. Bratislava: SPIRIT DVA, 2010.180 s. ISBN 978-80-89393-34-3.
8. VERNAYOVÁ, D. 2000. *Efektívnosť malých a stredných podnikov*. 1. Vyd. Bratislava: EKONÓM, 2000.122 s. ISBN 80-225-1244-3.

Články v zborníkoch:

1. BENEŠOVÁ, D., Perspektívy malých a stredných podnikov po vstupe Slovenska do eurozóny – vzdelanie a ekonomika. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie usporiadanej Katedrou služieb a cestovného ruchu Obchodnou fakultou a neziskovou organizáciou*. NOVÉ ZÁMKY, n.o.: NZ: Vydavateľstvo IN DESIGN, 2009. s. 8-24. ISBN 80-969389-9-5.

Články v časopisoch:

1. BAŤO, R., ČIKOVSKÝ, K., STOVÍČKOVÁ, J. Najväčšou prekážkou pre podnikanie je odvodové zaťaženie. In *Trend*. ISSN 1335-0684, 2004, č. 38, s. 26 – 28.
2. GOSSÁNYI, V. 2005. Malé firmy trpia nedostatkom záujmu. In *Hospodárske noviny*. 2005, č. 5, s. 17.
3. MAJKOVÁ, M. 2011. Analýzy skúseností MSP s vypracúvaním projektov v kontexte s čerpaním finančných zdrojov z Európskej únie. In *Ekonomía a podnikanie*. ISSN 1337-4990, 2011, roč. 5, č. 1, s. 57-58.
4. MAJKOVÁ, M. 2011. Analýza bariér a faktorov financovania malých a stredných podnikov v Slovenskej republike. In *Ekonomický časopis*. ISSN 0013-3035, 2011, roč. 59, č. 10, s. 1033 – 1049.
5. MAJKOVA, M. 2011. Vybrané aspekty úverového financovania podnikov v SR. In *Finančný manažment a controlling*. 2011, roč. , č. 3, s. 137 – 141.
6. ŠÚBERTOVÁ, E. 2009. Prejavy hospodárskej krízy v malých a stredných podnikoch. In *Ekonomické rozhľady*. ISSN 0323-262X, 2009, roč. 38, č. 3, s. 412-421.

Internetové zdroje:

1. EK: *Európska charta pre malé podniky*. [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácie Európskych spoločenstiev.2004.s. 7. [cit.2012.03.02]. Dostupné na internete:<http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_sk.pdf>. ISBN 92-894-7615-X.
2. EK: “*Najskôr myslieť v malom.*“. [elektronická verzia].Brusel: Oznámenie Európskej rade, Európskemu parlamentu, Európskemu sociálnemu a hospodárskemu výboru a výboru regiónov, 2008.s.3. [6.februára 2012]. Dostupné na internete:<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:cs:PDF>>
3. EK: *Malé a stredné podniky na prvom mieste. Európa pomáha MSP, MSP pomáhajú Európe* [elektronická verzia].Brusel: Európska komisia – Podnikanie a priemysel, 2008. s.3. [6.februára 2012].Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=4569>

4. EK: *Európska charta pre malé podniky*. [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácie Európskych spoločenstiev.2004.s. 7. [cit.2012.03.02]. Dostupné na internete:<http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_sk.pdf>.ISBN 92-894-7615-X.
5. Henrieta Holešová.2003. *Malé a stredné podnikanie*. [online]. Bratislava: Henrieta Holešová. 2003.[cit.2012.03.02]. Dostupné na internete: <http://www.rpicrv.sk/download/Male_a_stredne_podnikanie.pdf>
6. Kríza a malé a stredné podniky. [online]. 2010, [cit. 2012-5-03]. Dostupné na internete:<http://www.euractiv.sk/podnikanie-v-eu/zoznam_liniek/kriza-a-male-a-stredne-podniky-000237>
7. Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania.2009. *Splň si svoj podnikateľský sen*. [online]. 2009. [cit. 2012-14-02]. Dostupné na internete:<http://www.ecb.sk/fileadmin/user_upload/editors/documents/Nadsme_risk%20capital.pdf>
8. Politika štátnej podpory MSP. [online]. 2010, [cit. 2012-5-03]. Dostupné na internete:<<http://www.nadsme.sk/sk/content/politika-statnej-podpory-msp>>
9. Pre lepšie podnikanie na Slovensku – Prieskum MSP. [online]. 2010, [cit. 2012-14-03]. Dostupné na internete: <http://www.kno.cz/sk/article.asp?article_id=466&lang_id=2>
10. Prezident Slovenskej asociácie malých a stredných podnikov (SAMP). [online]. 2010, [cit. 2012-17-03]. Dostupné na internete: <<http://www.eprogress.sk/post/ing-vladimir-sirotka-csc-492/>>
11. Zajko, M. 2008/2009. Štátna podpora rozvoja MSP. [online]. 2008/2009, [cit. 2012-14-02]. Dostupné na internete: <<http://www.daqg.eu/download/skola/Zajko%20Statna%20podpora%20rozvoja%20MSP.pdf>>